

**BŐVÍTÉS ÉS MÉLYÍTÉS TENDENCIÁJA AZ EURÓPAI
UNIÓBAN
TENDENCY OF WIDENING AND DEEPENING IN THE
EUROPEAN UNION**

Jelige: AGJ 913

Kézirat lezárása: 2012. 11. 29.

BEVEZETÉS.....	1
1 FOGALMAK TISZTÁZÁSA	2
2 MÉLYÍTÉS-BŐVÍTÉS EGYMÁSRA HATÁSA AZ INTEGRÁCIÓ TÜKRÉBEN	4
2.1 Az európai integráció gondolata	4
2.2 Vertikális és horizontális integráció	5
2.2.1 1945- 1973.....	5
2.2.2 1973- 1986.....	12
2.2.3 1986- 1995.....	15
2.2.4 1995- 2012.....	18
3 MÉLYÍTÉS ÉS BŐVÍTÉS KAPCSOLATA	23
3.1 Bővíteni vagy mélyíteni?	25
3.2 Bővítéspolitika	28
4 JÖVŐBELI TENDENCIÁK.....	32
4.1 Kétsebességes Európa	32
4.2 Szcenáriók.....	33
ÖSSZEFOGLALÁS.....	38
NYOMTATOTT FORRÁSOK	40
INTERNETES FORRÁSOK.....	41

Bevezetés

Az európai integráció fejlődésével kapcsolatban a mélyítés és bővítés kérdésköre az egyik leggyakrabban vitát gerjesztő témává nőtte ki magát napjainkra. A téma több kérdést is felölel. Munkámban a bővítés és mélyítés folyamatának vizsgálatára helyeztem a hangsúlyt, s arra próbáltam választ találni, hogy a sokszor iker folyamatoknak is nevezett két jelenség egymást kölcsönösen kizárva vagy éppen kölcsönhatásban egymás indikátoraként hajtják-e előre az integráció fejlődését. Továbbá szintén kérdéses, hogy a bővítéseket vagy az integráció további elmélyülését szorgalmazzák ezen egyes államok, s van-e egy határ, melyet elérve az Európai Unió abszorpciós képessége megszűnik, s a tagállamok mely pontig hajlandóak még inkább feláldozni nemzeti érdekeiket a Közösség javára.

Dolgozatom első felét a mélyítés és bővítés megmagyarázása teszi majd ki és később az integráció fogalmára is kitérek. Az ezt követőekben hosszan tárgyalom az integráció fejlődésének főbb elemeit – mélyüléseket – az egyes tagállamok felvételének közbeszövésével. A leendő tagállamoknak egyre nehezebb feltételeket kell teljesíteniük, mely kritériumok szintén ebben a szakaszban kerülnek feltérképezésre. A dolgozat második felében igyekszek a fent említett kérdésekre választ kapni, hogy a bővítés és mélyítés folyamata egymást kölcsönösen segítik-e vagy kizárják, kik részesítik előnyben a mélyítéseket a bővítésekkel szemben illetve fordítva, s ehhez vajon milyen érdekek fűzik őket. Továbbá lényeges faktornak tartom kiemelni, hogy mely országok felvétele felé orientálódik leginkább az Unió, és hogy az esetleges jövőbeli bővítések milyen kérdéseket vetnek fel a működőképesség szempontjából. Az utolsó részben a kialakult kétsebességes Európa veszélyeire világítok rá, majd az Európai Unió 6. keretprogramjának kutatásai alapján scénáriók segítségével bemutatom merre is tart/hat a kontinens integrációja.

Megpróbálok – a teljesség igénye nélkül – egy kerek képet adni arról, hogy a mélyítési és bővítési folyamatok hogyan alakultak az integráció fejlődése alatt, hogyan hatottak és hogy milyen elképzelések születtek az Európai Unió jövőjével kapcsolatban. Bízom benne, hogy minden fontosabb aspektusát sikerül ez alatt bemutatnom ennek az érdekes és igazán aktuális témának.

1 Fogalmak tisztázása

Általános értelmezésben a bővítés egy olyan folyamat, amely során valamely kívülálló egy nemzetközi vagy regionális szervezet tagja lesz. Glenn [2003] szerint a bővítés egy olyan formális folyamat, amelyben egy harmadik fél számára megkezdődhetnek a csatlakozáshoz szükséges tárgyalások. Mindkét megfogalmazás eléggé leegyszerűsített, s nem világít rá az Unió bővítési folyamatának komplexitására.

Grabbe és Hill [2000] úgy vélik, hogy a bővítés az Unió kifelé irányuló tevékenysége, mely által kiterjedtsége és külpolitikai biztonsága tovább nő, amíg mások befelé irányuló, politikaformáló- és átalakító folyamatként írják le az integráció szerves részeként. Mindkét megállapítás szignifikánsnak tűnik, de hogy tovább szélesedjen a bővítésről alkotott képünk, mindenképp meg kell említeni Schimmelfennig további értelmezését is. Szerinte az Európai Unió bővítése egy olyan lassan és apró lépésekben zajló komplex folyamat, melyben a közösségi szabályozás elemei fokozatosan és horizontálisan –tagállamok és csatlakozni kívánó országok között- intézményesülnek, s ez a folyamat a tárgyalási szakasz megkezdésétől egészen a teljes jogú tagsággá váláson át tart. *[Lőrinczné, 2009. 80. 134. o.]* Így jutunk el a legkézenfekvőbb meghatározásig miszerint a bővítési folyamat az új tagok felvétele a Közösségbe és egy fokozatos és horizontális integráció.

A mélyítési folyamat a bővítés ellenpárjaként értelmezve, egy fokozatos és vertikális integrációként fogalmazható meg. Az intézményi változásokra irányuló erőfeszítéseket, egy hatékonyabb és működőképesebb Unió elérését, maga az Unió gyarapítását, fejlesztését, egyfajta föderális állam kialakítására tett törekvést értünk a mélyítés fogalma alatt. Egy új szerződés, egy újabb együttműködési terület bekapcsolása, az egyesített politikák számának növelése is ide tartozik. Egy „egyre szorosabb unió” elérése a célja, az integráció fejlődésének a kiteljesedése, mely a kormányköziségtől a szupranacionalizmus felé halad, a gazdasági unió túl pedig egy politikai unió kialakítása felé. Ez nem egy „szuperállam” létrejöttét jelenti, hanem egy olyan államét, melyben a közös intézményeken belül közös döntéshozatal érvényesül a kiválasztott politikai területeken. Egy nemzetek feletti központi állam elérésének egyelőre gátat szab a szubszidiaritás elve, miszerint az Unióban minden döntést és végrehajtást a lehető legalacsonyabb szinten kell meghozni, ahol a legnagyobb hozzáértéssel rendelkeznek. *[R. Pfetsch, 5. o.]*

Továbbá érdemes megjegyezni, hogy egyes szakirodalmak megneveznek külön formális és nem formális mélyítést, valamint különválasztják a kibővítés (widening) és mélyítés (deepening) fogalmát a szélesedés (broadening) fogalmától. Wolfgang Wessels a Szerződéseket és azok reformjait tartja csak formális mélyítésnek, míg egyéb gyakorlati és alkalmi mechanizmusokat, melyek növelik az integrációt a tagok között informálisnak. A tényleges csatlakozásokat formális bővítésként említi. A broadening fogalma azáltal született meg, hogy az egyes politikák hatáskörének kiszélesítését mind a mélyítés, mind a bővítés folyamatával párhuzamba hozták, így összekeverve a két fogalmat. Ezért új fogalmi elemként megjelent a mélyítésnél olyan esetekben, amikor a hatáskör kiszélesítése nem jár az integráció mélyülésével, a bővítés esetben pedig a formális bővítés alternatívájaként merül fel, amikor például új külpolitikai elemeket integrálnak. Tehát a broadening jelensége együtt jár a mélyítés és bővítés folyamatával, de egyikkel sem azonosítható. [*Wessels és Umbach, 2005 – 2009, 16. o.*]

2 Mélyítés-bővítés egymásra hatása az integráció tükrében

2.1 Az európai integráció gondolata

1945-ben még a legoptimistább gondolkodók sem hitték volna, hogy Franciaország és Németország lesznek az elindítói az Európai Uniót kialakító folyamatnak, s hogy az államok majd képesek lesznek nemzeti törekvéseiket félre téve az „Egység a sokféleségben” jelmondata alatt egyesülni. Ez az integrációs folyamat még korántsem ért véget, mégis az egyik legtovább eljutott integrációként emlegeti a legtöbb szakirodalom. Az európai egység gondolata már jóval korábban megjelent a közgondolkodásban, idealisztikus elképzelések már előfordultak például Dante, Comenius, Rotterdami Erasmus vagy Immanuel Kant munkáiban, sőt Victor Hugo 1849-ben már használta az Európai Egyesült Államok fogalmát. Saint Simon pedig egy európai egyesülés gazdasági és technikai feltételeit vizsgálta. [Horváth, 2011. 21- 22. o.]

Minden olyan közösség integráció, mely valamely folyamat eredményeként egy magasabb fokú közösséget hoz létre. Szűkebb értelmezésben az integráció „(...) két vagy több politikai egységnek – különböző társulási mechanizmusokkal – egy tágabb entitásba¹ való fúzióját jelöli”.² Az európai integrációban a „tágabb entitásba történő fúzió” egy olyan folyamat, amely az intézményesülésben, az egyesített politikák és résztvevők számának növelésében összegződik. Emellett nélkülözhetetlen az e folyamatot motiváló gazdasági és politikai környezet értelmezése, amely rávilágít a kontinensünk integrációjának sajátosságára: „(...) it was a special type of unity that did not exclude frequent, but limited, wars; not the unity of empire, but unity in diversity, embodied in a system of states competing and cooperating with each other”.³ Tehát ez az integráció már nem egy katonai kényszer alapján megszületett „békeszövetség”, hanem egy önkéntes alapon, a tagállamok egyéni akaratából szerveződött organizmus a gazdasági hatékonyság és az általános jólét érdekében. [Palánkai, 2003] 1945 után erősödött meg a törekvés, hogy létrejöjjön egy egyfajta európai együttműködés és

¹ entitás: valaminek a létszerűsége, ahol a hangsúly azon van, hogy létezik valami, és nem azon, hogy mi létezik

² Badie, Bertrand- Smouts, Marie Claude: A visszajára forduló világ. A nemzetközi szintér szociológiája. Aula Kiadó, Budapest, 1998, 190. o.

³ Giandomenico Majone: Dilemmas of European Integration, Oxford University Press, New York, 2005, 1. o.

integráció, melynek gazdasági szempontból célja Európa újjáépítése, a versenyképesség javítása, katonai téren meg egy újabb háború kitörésének a megakadályozása.

Az Unió célja egy stabil és békés Európa megteremtése volt, ahol az államok elszigeteltség nélkül élhetnek egymás mellett. A bővítések mindig is az EGK/EK/EU legfontosabb prioritásai közé tartoztak, nem csak külsőleg erősítették a Közösséget, hanem belsőleg is: elősegítették a kohéziót, a szervezet konvergenciáját, a bővítés együtt jár az integráció elmélyítésével. A második világháborút követően erre meg is nőtt az igény, hisz a kontinens romokban hevert, szükség volt önálló intézményekre, az európai egység kialakítására az integráción keresztül. Felélénkült az országok közötti gazdasági, társadalmi és katonai kapcsolatok, így szükség volt rá hogy növeljék a Közösség kollektív erejét. Rájöttek, hogy a különböző egyesületekből előnyt lehet kovácsolni, legegyszerűbben úgy, ha új piacokat szereznek és egyre nagyobb területeket integrálnak, amiknek egyenes következménye a tagfelvétel.

2.2 Vertikális és horizontális integráció

2.2.1 1945- 1973

„The principle underpinning the European Union is well established: Europeans better hang together or [most assuredly] they will hang separately”⁴

Ahogy Wim Kok 2004- es jelentésében írta, az európai államok felismerték szerencsére már az 1940 – es évek második felében, hogy együtt egymásért, még mindig jobb küzdeni, mint egymás ellen, hisz Európa „alkonyát” éli, s csak az országok összefogásával maradhat globális tényező. A II. világháború kitörése és a Népszövetség kudarca rámutatott arra, hogy szupranacionális ellenőrzés nélkül, csak laza kormányközi kapcsolatokra épülő nemzetközi szervezet nem elegendő egy egységes és békés Európa kialakításához. Ebben az időszakban a politikai gondolkodást a föderalizmus és a funkcionális⁵ integrációs elméletek határozták meg. Mindkét felfogás szerint a nemzetállamok szerepe csökken, ezért a döntések egyre nagyobb hányadának át kell kerülnie nemzeti szintről nemzetek felettire, tehát mindkettő

⁴ Wim Kok: Facing the Challenge: The Lisbon Strategy for Growth and Enlargement: Report of the High Level, 2004, 17. o. Forrás: http://ec.europa.eu/research/evaluations/pdf/archive/fp6-evidence-base/evaluation_studies_and_reports/evaluation_studies_and_reports_2004/the_lisbon_strategy_for_growth_and_employment_report_from_the_high_level_group.pdf Utolsó letöltés ideje: 2012.10.29.

⁵ Funkcionális: olyan irányítási rendszer, melyben a kisebb egységeket több felsőbb szerv irányítja.

integrációpárti, de amíg a föderalisták a politikai együttműködésre helyezik a hangsúlyt, addig a funkcionalisták a gazdaságira. A föderalista politikai megközelítés gondolatát, hogy a nemzetállamok ruházzák át szuverenitásukat egy nemzetek feletti szervezetre, hamar elvetették, hisz a háború pusztításai után mindenki az újjáépítésen fáradozott, így megmaradtak a hagyományos diplomáciai keretek az országok között és a kormányköziség került előtérbe. [Lőrinczné, 2009. 69-72. o.] A háború után már kialakulni látszott a hidegháború ideje alatt lévő bipoláris világrend és a két különböző elképzelés (szovjet és amerikai), amely, ahogyan a világot, Európát is kettészelte. A béke és biztonság megvalósítását a Szovjetunió a szociális piacgazdaságban látta, amíg az Egyesült Államok a demokratikus berendezkedésben. A két ellentétes felfogás egy ideig késleltette a közép- és kelet-európai országok csatlakozását a majdani Unióhoz – melyek szovjet befolyás alá kerültek –, de épp ez adta meg a lehetőséget a nyugat-európai államoknak az intézményesített integráció felé. Az integráció nemcsak európai, hanem amerikai érdek is volt: egyrészt katonailag egy következő háború kirobbanása elkerülése érdekében támogatták a nyugati országokat, másrészt gazdaságilag felvevőpiacot jelentett Európa az USA számára, hisz gazdasági növekedése a világháború alatt és után is mindvégig töretlen volt. Az Egyesült Államok ezért segítette (Marshall- terv) és szorgalmazta, hogy a nyugat-európai államok gazdaságilag felzárkózzanak, és egymás között alakítsanak ki szabadkereskedelmi kapcsolatokat. [Arató és Keller, 2009. 55-56. o.] A Marshall- segély megfelelő elosztására, a gazdasági együttműködés mélyítésére és a szabad kereskedelemhez szükséges akadályok lebontására jött létre 1948. április 16-án az Európai Gazdasági Együttműködés Szervezete (angolul: Organisation for European Economic Cooperation - OEEC) kezdetben 18 ország tagságával, mely 1961- ben átalakult és Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezetté (angolul: Organisation for Economic - OECD) néven vált ismertté. A katonai együttműködés az 1948- ban aláírt Brüsszeli szerződéssel kezdődött, melyben a nyugat-európai államok –az Egyesült Királyság, Franciaország és a Benelux államok – kinyilvánították egymás iránti elkötelezettségüket: „*regionális együttműködés, valamint kölcsönös védelem.*”⁶ Ezt követte egy évvel később a NATO- t megalapító Észak- atlanti Szerződés (angolul: North Atlantic Treaty Organisation), melyet 1949. április 4- én írt alá 10 nyugat-európai ország, valamint az USA és Kanada Washingtonban. A NATO védelmet biztosított tagjainak a Szovjetunióval szemben.

⁶ Arató Krisztina- Koller Boglárka: Európa Utazása, Gondolat Kiadó, Budapest, 2009, 61. o.

Amíg a gazdasági együttműködés első intézményesült szerve az OEEC volt, addig a politikai együttműködése az 1949. május 5- én létrejött Európa Tanács 10 nyugat-európai ország tagságával (Belgium, Dánia, Franciaország, Hollandia, Írország, Luxemburg, Nagy- Britannia, Norvégia, Olaszország, Svédország). *„Az Európa Tanács kormányközi szervezet, amelynek főbb célkitűzései: a pluralista demokrácia, a jogállamiság, az emberi jogok védelme, az európai kulturális identitás kialakulásának támogatása és fejlesztése, társadalmi problémák kezelése.”*⁷

Az 1940-es években az Európa Tanács túl általános célkitűzéseiből fakadó kudarca teret adott az új neofunkcionalista integrációs elméleteknek, melyek szerint az integráció akkor lehet eredményes, ha egy meghatározott területen (náluk ez a gazdaság volt) kezdődik meg az együttműködés és arról gyűrűzik tovább a többire (spill over hatás). [Lőrinczné, 2009. 74. o.] A föderalisták elképzelése, hogy a politikai integráció lesz a motorja az integrációs fejlődés elindulásának szintén kudarcot vallott, és végül gazdasági irányból kezdődött meg az integráció építése az 1950- es években. Ekkor gazdasági emelkedés következett be, ami lendületet adott az integráció elmélyülésének, létrejött az Európai Unió működésének jogi alapját biztosító első alapszerződés az Európai Szén- és Acélközösség (ESZAK) (angolul: European Coal and Steel Community – ECSC). 1951. április 18- án kapott intézményesült kereteket hat ország aláírásával: Franciaország, Nyugat- Németország, Olaszország és a három Benelux állam. A szerződés értelmében a szervezet intézményei a Főhatóság, mint fő igazgatósági testület, mely döntés előkészítő és felelős a szerződés céljainak végkimeneteléért, bizonyos fokig független nemzetek feletti hatáskörrel. Másik intézmény a Tanács, aminek a keretein belül a nemzeti parlamentek delegáltjai koordinálnak és határoznak, és a Közgyűlés, ahol a tagországok parlamentjeinek képviselői konzultatív és némi szupranacionális hatáskörrel rendelkeznek, valamint a vitás jogi kérdésekben döntő ESZAK Bíróság. [Giandomenico, 2005. 3. o.] Az elnök a szervezet „atyja” Jean Monnet volt. Gazdasági téren csökkentek a határkorlátozások, fellendültek a kereskedelmi kapcsolatok, célul tűzték ki a vámunió, majd közös piac létrejöttét. Az ESZAK elérte egyik célját, kezdett megszűnni az évszázados francia-német rivalizálás. *„Az európai nemzetek összefogása azt igényli, hogy Franciaország és Németország évszázados szembenállása megszűnjön (...) a francia kormány javasolja, hogy a francia – német szén és acéltermelés egészét egy közös Főhatóság alá rendeljék*

⁷ Horváth Zoltán: Kézikönyv az Európai Unióról, HVG ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2011, 23. o.

*egy olyan szervezet keretében, amely nyitva áll más európai országok előtt is”.*⁸ Az ESZAK létrejöttéhez jelentős mértékben hozzájárult az 1950- ben kitört koreai háború, amely felkeltette az aggodalmakat egy esetleges III. világháború kitörésére, ezért is szorgalmazták a két ország „kibékülését”. Ezt a sikert egy kudarc, az Európai Védelmi Közösségé (EVK, angolul: European Defence Community – EDC) terve követte (1951), mely az ESZAK mintájára kívánt katonai szervezetet létrehozni a nyugat-európaiak védelmére, de a ratifikáció elmaradt. Ehelyett az ESZAK hat állama és Nagy Britannia 1954 – ben létrehozta a Nyugat - Európai Uniót (angolul: Western European Union – WEU), mint kollektív védelmi rendeltetésű szervezetet.

Láthatjuk, hogy az ESZAK nyomán a gazdasági integráció két vonalon indult el: egyrészt az atomenergia felhasználásának területén, másrészt a gazdasági liberalizáció célkitűzésével. Az integráció mélyülésének fokozódását ismét egy külpolitikai történés mozdította elő: 1956 – ban a szuezi válság, ami ráébresztette a nyugat – európaiakat, hogy szerepük harmadlagos, felettük az USA és a Szovjetunió hatalmi játszmái diktálnak; a kontinens két pólushoz rendezettségét pedig az 1956 – os magyar forradalom és szabadságharc erősítette. A válság eredményeképp a hatok összeültek 1955 – ben Messinában, hogy a Benelux Unió⁹ (1948) mintájára elmélyítsék integrációjukat. 1956 tavaszára készült el a Spaak – jelentés, melyet végül 1957. március 25 – én aláírtak Rómában. Neve ez által Római Szerződés lett, amely magában foglalja az Európai Atomenergia Közösséget (EURATOM) (angolul: European Atomic Energy Community) és az Európai Gazdasági Közösséget (EGK) (angolul: European Economic Community). Intézményi modelljük az ESZAK volt, de a Főhatóság szerepét átvette a Bizottság, mint legfőbb döntéshozó, de a Főhatóságnál korlátozottabban, ezzel is bizonyítva a kormányköziség felé hajlást, hisz az EVK kudarc után a szupranacionalista szemlélet háttérbe szorult. A fő döntéshozó szerv a Miniszterek Tanácsa lett, mely szélesebb jogkörökkel rendelkezett, mint az ESZAK-beli elődje. A Közgyűlés megmaradt konzultációs, korlátozott ellenőrzési jogkörrel rendelkező szervezatként, a Bíróságnak pedig a létrejövő közösségi jog betartásának felügyelete és értelmezése lett a fő funkciója. A szerződés értelmében az EURATOM feladata az atomenergia – ipar megteremtése, az atomkutatások összehangolása, közös atomerőművek létesítése és egy éven belül közös nukleáris piac kialakítása, de ezen

⁸ Horváth Jenő: Az európai integráció története 1945- 2002, részlet a Schumann- deklarációból, Osiris Kiadó, Budapest, 2003, 21. o.

⁹ A Benelux és Holland Királyság valamint a Luxemburgi Nagyhercegség 1948 – ban létrejött gazdasági és vámuniója, az Európai Unió előfutárának tekintik.

célkitűzések nem váltották be a hozzájuk fűzött reményeket, ezért a szerződés nem bírt különösebb jelentőséggel az integráció további fejlődése szempontjából. [Giandomenico, 2005. 4-7. o.] Ezzel szemben az EGK célul tűzi ki az integráció további fejlődési szintjeit: *„közös piac létesítésével és a Tagállamok gazdaságpolitikájának fokozatos egymáshoz közelítésével a Közösség egész területén elősegíteni a gazdasági élet harmonikus fejlesztését (...) az államokat összekötő kapcsolatok szorosabbra fűzését”*.¹⁰ A Balassa Béla szerinti felosztásban a kezdetleges integrációs forma a Egyesült Királyság által is preferált szabadkereskedelmi övezet, mely a tagok között felszámolja a kereskedelmi korlátozásokat, a vámok megszűnnek, de harmadik/ külső országokkal szemben minden tag saját vámtarifát határozhat meg. Az EGK szerződés ezen lép túl, s a következő szintet a vámunió megvalósításának tervét fekteti le 12 éven belül (a határidő előtt két évvel megvalósul), amikor már harmadik/ külső országokkal szemben a tagok közös vámtarifát állapítanak meg, majd a közös piac létrehozása is cél, amikor az áruk, a szolgáltatások, a tőke és a munkaerő (ún. négy alapszabadság) szabadon áramolnak az országok között. A vámunió és a közös piac csak az ipari szektor integrációját biztosította, 1962- ben határoztak még a közös agrárpolitika kialakításáról, ami precedensértékű volt, hisz egy olyan területet vontak közös irányítás alá, mely már jövedelem- átcsoportosítással járhat a tagállamok között. Az egész szerződés egy gazdasági koncepciót ölelt fel.

Eddig az európai egység és az integráció elmélyülését elősegítette valamilyen külső esemény, de ez megváltozik az 1960- as években, mert egyre inkább az európai belpolitika lesz a mozgatórugója az integráció fejlődését alakító eseményeknek. Az EGK országai 1961- re a vámokat részlegesen harmonizálták. 1960 – ban Egyesült Királyság kezdeményezésére létrejött, valójában az EGK - val szemben az Európai Szabad Kereskedelmi Társulás (angolul: European Free Trade Association, EFTA). A nevéből adódóan ez egy szabadkereskedelmi társulás Egyesült Királyság, Ausztria, Dánia, Norvégia, Svédország, Portugália és Svájc tagságával, de az EGK sokkal sikeresebbnek bizonyult, így az integráció fejlődése nem két vonalon haladt párhuzamosan, hanem az EGK vezetésével. 1968 – ra jött létre a tényleges vámunió, bevezetésre kerültek a közös külső vámok is, de a tőke és a munkaerő szabad áramlását nem sikerült megvalósítani, így a közös piac létrejötte még váratott magára. [Blahó, 2007. 27- 29, 95- 97. o.] Az EGK sikerein felbuzdulva a tagállamok intézményi

¹⁰ Horváth Jenő: Az európai integráció története 1945- 2002, Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 40. o.

reformot vezettek be, a komplexebb gazdasági együttműködés céljából. 1965 – ben elfogadták, majd 1967 – ben már össze is vonták az ESZAK, EURATOM és EGK párhuzamosan működő intézményeit az Egyesítő Szerződés (angolul: Merger Treaty) keretében. Mindhárom szervezetnek közös Bizottsága, Tanácsa, Közgyűlése és Bírósága lett. *„Ettől az időponttól használatos az Európai Közösségek, az EK elnevezés is [angolul: European Communities – EC], ugyanakkor ki kell hangsúlyozni, hogy a három Közösség továbbra is megőrizte önálló nemzetközi jogalanyiságát, csak intézményeik váltak közössé”*.¹¹ Az intézményeknek megmaradt a kormányközi jellege, erősödött az tagok vétőjoga, szupranacionális jelleget csak a Bíróság öltött. A szerződés rendelkezett még egy a tagállamok képviselőiből álló önálló bizottság létrehozásáról, ez lett a COREPER (Committee of Permanent Representatives of the member States). Az intergovernalista felfogás diadalmaskodott a szupranacionális neofunkcionalista elképzelésekkel szemben, hisz az ellenőrzés továbbra is a tagállamok kezében összpontosult, az integráció további fejlődése a kormányok közötti tárgyalások és alkuk függvénye maradt. Az intergovernalisták szerint az államok nem képesek önként szuverenitásukat átruházni egy magasabb entitásnak, mert sokkal inkább érvényesül az államok önös érdeke. [Lőrinczné, 2009. 75- 77. o.] A Közösségek politikai életében ez De Gaulle Franciaország akkori elnökének volt részben köszönhető, aki „üres székek politikáját” alkalmazva gátat szabott a Bizottság és a Közgyűlés jogkörök bővülésének. Ugyanis a Walter Hallstein Bizottság benyújtott egy javaslatot, miszerint külső országokkal történő kereskedelmi kapcsolatokból származó vámpolitikai bevételek képezhetnék a közösségi költségvetés forrását, aminek felhasználásáról a Bizottság és a Közgyűlés döntött volna. Ez a nézetellentét később a luxemburgi kompromisszummal¹² oldódott fel. Az EGK sikereit és a világhatalmi pozíciók alakulását látva a brit politika ártértékelődött és már 1961 – ben jelezték csatlakozási szándékukat, de De Gaulle többször vétőzással késleltette a szigetország csatlakozását, ugyanis az Egyesült Királyság egyfajta atlanti kooperációt képzelt el, neki fontosabbak voltak az Egyesült Államokkal lévő kapcsolatok, míg Franciaország „európai Európát” akart. Dánia és

¹¹ Horváth Zoltán: Kézikönyv az Európai Unióról, HVG ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2011. 32. o.

¹² 1966. januárban Luxemburgban az a kompromisszumos állásfoglalás született, hogy bár a többségi döntési eljárás elfogadható, amennyiben egy ország "nagyon fontos érdeke" forog kockán, kérheti, hogy döntést csak egyhangúlag hozzanak. (Azt nem határozták meg pontosan, hogy mi tekinthető "nagyon fontos érdeke"-nek.)

Írország is beadta csatlakozási kérelmét, de a tényleges tárgyalásokra csak az 1969 – es hágai csúcstalálkozó után kerülhetett sor, amikor De Gaulle távozott az elnöki posztról.

Mielőtt megvizsgálánk a motivációit és a következményeit az első csatlakozásnak, az Unió bővítéspolitikájáról érdemes előjában pár dolgot megjegyezni. A bővítések folyamata kronologikusan két jól elkülöníthető szakaszra bontható. Az első etap 1973-ban vette kezdetét – e szakaszban négy alkalommal került sor az integráció kiterjesztésére-, és az 1995-ös bővítéssel zárult, a második periódus igazából már a rendszerváltás után elindult - ide tartozik az ötödik bővítési kör. Az első szakaszban azok az államok csatlakoztak, melyeknek politikai és gazdasági struktúrájuk nem volt teljesen eltérő a nyugat-európai hatokétól, demokratikus berendezkedésűeknek számítottak és tőkés piacgazdasággal rendelkeztek. A bővítési folyamat e szakasza tehát az integráció belső megszilárdulását segítette. Nem tartoztak ide a keleti blokk államai, hisz a Szovjetunió érdekszférájába tartozó államok fel sem vehették a kapcsolatot az EGK - val. *[Lőrinczné, 2009. 136. o.]* A tagok felvétele egy lassú folyamat volt, melynek oka a politikai nézetkülönbségekből fakadt, mint például a brit csatlakozás kapcsán De Gaulle francia elnök ellenvetése, valamint a nyugati országok gazdaságilag nem voltak rákényszerülve a gyors bővülésre. Szemléletváltás az 1970-es években kerülhetett sor, amikor a Közösségeknek reagálnia kellett a globalizálódó világ kihívásaira, az ázsiai országok feltörekvására. Végül az első bővítési kör 1973. január 1-jén az Egyesült Királyság, Dánia és Írország csatlakozásával történt meg. A britek taggá válásának körülményeit az előzőekben már láthattuk, érdekesség, hogy opt out-al csatlakoztak. *[Blahó, 2007. 67. o.]* Dánia semleges politikát folytatott, mégis a gazdasági előnyökért cserébe vállalta a szuverenitásának bizonyos fokú elvesztését, de ennek minél teljesebb körű megtartása nagyon fontos számára, s ezért tartózkodik a mai napig a jelentősebb reformoktól, melyek a föderatív berendezkedés irányába hatnak. Írország „együtt járt” a britekkel, így csatlakozása nem volt kérdéses. Számára a tagság abszolút pozitívum, ugyanis a 60- as években a strukturális problémák leküzdésére liberális gazdaságpolitikába kezdett, s beengedték a külföldi tőkét,¹³ amellyel gyors konjunktúra kezdődött. Norvégia is ebben a körben csatlakozott volna, de a népszavazás során a lakosság többsége a taggá válás ellen tette le voksát. A bővítésekkel kapcsolatban még érdemes megvizsgálni, hogy milyen joganyag áll a háttérükben,

¹³ Az írek abban bíztak, hogy a külföldi tőke segítségével felnevelik az „ír tőkét”, ez sikeresnek bizonyult, ugyanis Írország gazdasága felfelé ívelt a 2008-as amero-európai hitelkrízisig. Az Unió tagállamai között példaértékű a fejlődése.

illetve, hogy milyen kritériumoknak kell megfelelni a csatlakozni szándékozó országoknak. A jogi szabályozás komplex és állandóan változó, melyet a Szerződések bővítésre vonatkozó előírásai tartalmaznak. Az ESZAK-ot alapító Párizsi Szerződés 98. cikkelye szerint, bármely európai nemzetállam csatlakozhat a szervezethez, amelynek végrehajtása a Tanács hatáskörébe tartozik. A második szintet az utóbb tárgyalt Római Szerződés hozta, amelyen a fent említett cikkely kibővül az EGK 237. és az Európai Atomenergia Közösség (EURATOM) 205. bekezdésével. A tagjelölt országoknak mindhárom szervezethez csatlakozniuk kell. Az EGK 237. cikkelye: *„Bármely európai állam kérheti felvételét a Közösségbe. Kérelmét a Tanácshoz kell benyújtania, amely a Bizottság véleményének kikérését követően arról egyhangúlag határoz. A felvétel feltételeit és e szerződésnek a felvétel miatt szükségessé váló kiigazításait a tagállamok és a felvételt kérő államok közötti megállapodás rendez. Ezt a megállapodást az alkotmányos követelményeknek megfelelően valamennyi szerződő államnak meg kell erősítenie.”*¹⁴ Tehát a három tagország ezen feltételek keretében csatlakozhatott.

2.2.2 1973- 1986

Az első bővítési körrel kapcsolatosan elmondható, hogy egyrészt az integráció mélyítésének eredménye, mert az EGK sikeressége motiválta az államokat, tehát gazdasági érdekükké vált a csatlakozás, másrészt külső események is hatottak a folyamatra. 1973 – ban kitört a negyedik arab – izraeli háború, mely a 70 – es évek eleji olajválságot eredményezte, s a nemzetközi pénzügyi stabilitást biztosító Bretton Woods – i pénzügyi rendszer összeomlásához vezetett. Eleinte ezek az események negatívan érintették az integráció fejlődését, hisz egyes tagállamok protekcionista intézkedéseket vezettek be, melyek az egységes belső piac kialakulását hátráltatták. Az egységes belső piac a közös piac utáni integrációs szint, mely a nem vámjellegű akadályok (fizikai, technikai, fiskális) eltörlését jelenti. Paradox módon azonban a későbbiekben ezek a fenti események az integráció további elmélyüléséhez járultak hozzá azáltal, hogy felmerült egy monetáris unió gondolata, így 1979 – ben létre is jött az első lépés a Gazdasági és Monetáris Unió kialakítása felé az Európai Monetáris Rendszer (angolul: European Monetary System – EMS). Ez megteremtette a Közösségek pénzügyi

¹⁴ http://europa.eu/abc/12lessons/lesson_3/index_hu.htm Letöltés dátuma: 2012. 10.20.

stabilitását: saját valutaegységet vezettek be ECU néven, rögzítették saját nemzeti valutáik átváltási arányát, s nemzeti valutájukat ECU – ben határozták meg, könnyítve a kereskedelmi ügyleteiket, s így végleg elszakadtak a dollár befolyásától, árfolyam ingadozásától. Továbbá az 1973- as bővítés hatással volt az integráció elmélyítésére, ezzel kapcsolatosan jött létre az Európai Politikai Együttműködés (angolul: European Political Cooperation – EPC) 1970- ben, ugyanis még a csatlakozási tárgyalások alatt a franciák ennek elfogadását kérték a brit csatlakozás fejében. *[Bain, 3. o.]* Ennek keretében a tagállamok fokozták külpolitikai koordinációjukat, külpolitikai információcseréjük felélénkült. Az intézményi reformokat illetően a 70 – es években létrejött az ún. Európai Tanács 1974- ben (angolul: European Council), mely az állam- és kormányfők üléseinek fő színtere, s amiken megtárgyalták a stratégiai jelentőségű döntéseket. Ez a szerv nagyban hozzájárult a tagállamok közötti kompromisszumok kialakításának. Az ESZAK által felállított Közgyűlés nevét 1962- től megváltoztatták Európai Parlamentre, de jelentősége csak 1979- től kezdett megnövekedni, amikor tagjait a tagállamok polgárai közvetlenül választották meg először, amivel az európai politika kimutatta emberközpontúságát, s hogy az integráció fejlődési irányába a Közösség polgárainak is lehetősége van beleszólni. Ugyanakkor továbbra is csak konzultatív és korlátozott ellenőrző funkcióval rendelkezett. *[Horváth, 2011. 146. o.]*

A 80- as évek elején következett az ún. mediterrán bővítés, mely két csatlakozási kört ölel fel. Az egyik 1981- ben Görögország taggá válása a katonai rezsim megdöntését követően, majd 1986-ban Spanyolország és Portugália csatlakozása, melyek az előző körből diktatórikus berendezkedésük miatt szorultak ki. Mivel e három ország gazdasága fejlettebb volt a Közösségek államaihoz képest, taggá válásukat leginkább politikai okok, azon belül is leginkább külpolitikaiak indokolták, hisz a kis hidegháború évei alatt szükség volt a déli és ez által Latin- Amerikai kapcsolatokra, a demokrácia egységbe kovácsolására. Így Görögország, igaz gazdaságilag nem volt elég felkészült, de stratégiai fekvése és a friss demokrácia megerősítése végett csatlakozhatott. A görögökkel történő gyors csatlakozás tapasztalatai lassították Spanyolország és Portugália teljes körű taggá válását, valamint Franciaország és Olaszország tartott belépésüktől, mert féltek a mediterrán termékek túlkínálatától, a németek és angolok pedig a növekvő agrártámogatásoktól. *[Kiss, 2005.]* A mediterrán bővítés megváltoztatta a Közösség politikai felépítését, a politikai hangsúly a mediterráneum felé tevődött át, míg a centrum gazdaság központibbá vált. Továbbá a mediterrán országok fejletlensége adott lendületet a kohéziós politika fejlődésének, a

Közösségek erőfeszítéseket tettek felzárkózásuk érdekében: „(...) 1981-től Görögország esetében merültek fel komolyabban a regionális különbségek, ennek mérséklése elsődleges céllá vált a piac működése érdekében. Az 1972-es Párizsi Csúcsértekezleten született döntések mentén határozták el, hogy közösségi (pénzügyi) eszközök igénybevételel kell elősegíteni a szerkezeti (strukturális) és területi aránytalanságok mérséklését, illetve megkezdődött az akkor belépett tagországok területi politikájának egyeztetése, amely egybeesett a Közösségek hasonló törekvéseivel”.¹⁵

Az 1980- as évek elejére a kialakult második olajválság, s így a recessziók, valamint az új országok csatlakozása szükségszerűvé tette a gazdasági és politikai integráció mélyítését az intézményi rendszer és döntéshozatali rendszer tekintetében is. A globalizálódó világ gazdaság változásai, például, hogy Japánhoz és az Egyesült Államokhoz képest Nyugat- Európa technikai és strukturális hátrányba került, új kihívást jelentettek Európa számára: „Európa válaszúthoz érkezett. Vagy határozottan és elkötelezetten halad előre, vagy visszatér a középserűséghez. Vagy elhatározzuk, hogy megvalósítjuk Európa gazdasági integrációját, vagy pedig a politikai akarat hiányában meghátrálunk a feladat nagysága előtt és hagyjuk, hogy Európa egyszerű szabadkereskedelmi övezetté váljék”.¹⁶ Szükség volt a közösségi döntéshozatal átalakítására és a piac rugalmasabbá tételére, s úgy tűnt megérett a helyzet arra, hogy a tagállamok újra feláldozzanak bizonyos részeit nemzeti szuverenitásuknak. A klasszikus integrációs elméletek ismét megerősödtek, teret kapott a liberális intergovernmentalizmus szupranacionális elemeivel a piac tökéletesítése érdekében. 1985- ben a Bizottság elnöke Jacques Delors és a Lord Cockfield által vezetett belső piac biztonságáért felelős munkacsoport elkészített egy Fehér könyvet, mely az egységes piac 1992- es megvalósítását tűzte ki célul. 300 konkrét jogalkotási feladatot tartalmazott a nem vámjellegű korlátozások végleges eltörlésére. E dokumentum megtárgyalása után, 1986. február 18- án aláírták az Egységes Európai Okmányt (EEO, angolul: Single European Act), a Római Szerződés módosítását. Az okmány a Közösség intézményrendszerében is jelentős változásokat hozott. Jogilag elismerték és az intézmények sorába emelték az 1974 óta működő Európai Tanácsot, az Európai Parlament befolyását kiterjesztették úgy, hogy megnövelték azoknak a területeknek a számát, ahol döntés előtt a Tanácsnak ki kellett kérni a Parlament véleményét, és jóváhagyási jogot biztosítottak számára

¹⁵ EU vonal: Regionális politika, strukturális és kohéziós alapok, Forrás: http://www.euvoal.hu/index.php?op=kozossegi_politikak&id=15 Utolsó letöltés ideje: 2012.11.04.

¹⁶ A Fehér könyv, részlet a Fehér könyvből, Forrás: <http://www.eduport.hu/eu/oktatas/j50.html> Utolsó letöltés ideje: 2012. 11. 04.

csatlakozási, illetve társulási szerződések megkötése alkalmával. A csatlakozási feltételek annyiban változtak a Római Szerződések óta, hogy az EEO beemelte új elemként a Parlament részvételét is a folyamatba. Ezen felül bővült a Bizottság hatásköre, módosult a döntéshozatali eljárás, új eljárásként megjelent az együttdöntési eljárás.¹⁷ A Tanács szavazási rendjében nagyobb teret engedtek a minősített többségi szavazásnak leginkább a közös piacot érintő kérdésekkel kapcsolatban. Az EEO külpolitikai téren intézményesült formát adott az Európai Politikai Együttműködésnek, de nem emelte a Közösség szervezetrendszerébe csak működési mechanizmusát párhuzamba hozta azzal.

2.2.3 1986- 1995

Az EEO reális alapot teremtett a Közösség továbbfejlesztéséhez a gazdasági és politikai unió irányába. A gazdasági irány egyértelműen az egységes piac létrehozása felé húzott, valamint az Európai Monetáris Rendszer sikeres működése végett a monetáris unióé is. A politikai irány nehezebben körülhatárolható volt. 1990- ben a Szovjetunió bukásával megszűnt a kétpólusú világ, s ez felgyorsította az integrációs fejlődést. 1992. február 7- én aláírták Maastrichtban az Európai Uniót létrehozó szerződést, melynek alapszerződése az ESZAK, az EURATOM és az EGK maradtak, jogalanyisággal csak ezek rendelkeztek. Ez a Maastrichti Szerződés vezette be az Európai Unió elnevezést (angolul: European Union), amely az eddigieknél mélyebb együttműködést hozott a tagállamok életébe. Úgynevezett hárompilléres szerkezet jött létre. Az első pillér az addigi három Közösséget fogta össze, beleértve a monetáris unió célkitűzésével. Az intézményeknek 17 területen lett döntési joga, ebből négynek – agrárpolitika, kereskedelempolitika, közlekedéspolitika, pénzügypolitika – a döntés teljesen a kezükben van, míg a többi 13 területen a döntési jogok a tagországoknál maradtak. Legfontosabb elem a Gazdasági és Monetáris Unió létrehozásával kapcsolatos intézkedések voltak, melyek felvetették újból a szuverenitás kérdését és az optimális valutaövezet dilemmáját. Egy közös monetáris unióban fizikálisan megszűnik a saját fizetőeszköz, s a pénzügyi döntések is átkerülnek egy közös központi bank kezébe, mellyel jelentősen megcsappan a szuverenitás. Az optimális valutaövezettel azt

¹⁷ Kooperációs eljárás egy viszonylag bonyolult eljárás, amelyben a Parlament a konzultációs formánál nagyobb szerephez jut.

a kérdést feszegeti, hogy a közös fizetőeszköz majd a gazdasági konvergencia létrejötte után kerüljön-e bevezetésre, vagy a közös valuta eredményezne-e gazdasági konvergenciát. A második pillér a közös kül- és biztonságpolitika a béke és biztonság megőrzése érdekében, kormányközi együttműködéssel működött. A harmadik pillér a bel- és igazságügyi együttműködés, melybe tartozik a személyek ellenőrzése az EU külső határán, nemzetközi bűnözés elleni küzdelem, stb. Az intézményi struktúrában is történtek változások. Növelték a Parlament szerepét a döntéshozatalban, valamint a Bíróság hatáskörét is kitágították, a Tanácsban a minősített többségi szavazással hozandó eljárások alkalmazási körét. A közös döntéshozatalba beemelték a szubszidiaritás elvét, miszerint minden döntés a lehető legalacsonyabb szinten meghozandó, ahol a legjobban értenek hozzá, tehát akkor kell közösségi szinten meghozni az adott döntést, ha arra nemzeti szinten nem lehet kielégítő eredményre jutni. Ezzel tisztázták az egyes hatáskörök kereszteződésekor felmerült vitás helyzeteket. [Horváth, 2011. 40. o.] Látható tehát, hogy a 90-es években felerősödött a liberális kormánykozással egy időben az institucionalizmus, az intézményelvű megközelítés, mely az integrációnak már nem a gazdasági, hanem a politikai aspektusát helyezi előtérbe. Eszerint a hatalom átkerült nemzetállami szintről a közösségi intézmények kezébe. E szerződés definiálta először az európai uniós polgár fogalmát is, miszerint az Unió minden tagállamának polgárai egyben az Európai Unió polgárai is. Az új tagok csatlakozásával kapcsolatban megszületett az Európai Unióról szóló szerződés 6. cikkelye, melyet szintén teljesítenie kell bármely országnak feltételként: *„Az Unió a szabadság, a demokrácia, az emberi jogok és alapvető szabadságjogok tiszteletben tartása és a jogállamiság elvein alapul, amely alapelvek közösek a tagállamokban.”*¹⁸

1995. január 1-jén került sor a negyedik ún. északi bővítési körre, amikor öt ország adta be csatlakozási kérelmét, de csak hárman, Svédország, Finnország és Ausztria váltak taggá. A kimaradt országok Norvégia és Svájc. Norvégiában az újból népszavazás tette megghiúsulttá a csatlakozást, Svájc pedig visszavonta kérelmét. Az eddigi csatlakozási körökből való kimaradást Svédország esetében politikai semlegessége magyarázza, Finnországot a Szovjetunió közelsége. Mindhárom csatlakozó tag már szoros gazdasági kapcsolatban állt az EK-vel, így a tárgyalások gyorsan lezajlottak. E három ország az Európai Gazdasági Térség tagjai voltak, de nem

¹⁸ Szerződés az Európai Unióról. Forrás: <http://www.hhrf.org/hhrf/index.php?oldal=205> Utolsó letöltés ideje: 2012.11.08.

akartak kimaradni a kialakuló egységes piac nyújtotta előnyökből. Csatlakozásukkal az EU szabad kereskedelme erősödött, háttérbe szorultak a protekcionista tendenciák, továbbá támogatták a többségi szavazást a szociálpolitika, környezetpolitika, iparpolitikai és a közös kül- és biztonságpolitika területén. [Bain, 3. o.] Ez a bővítés is hatással volt a mélyítésre, ugyanis a közös kül- és biztonságpolitikai, valamint a bel- és igazságügyi együttműködés ez után a csatlakozási kör után léptek hatékonyan működésbe. [Adebahr, 2007. 2. o.] A bel- és igazságügyi együttműködést eddig a délszláv válság lassította. A schengeni folyamat is ekkor teljesedett ki, 1995- ben lépett hatályba az 1990- ben aláírt Schengeni Végrehajtási Egyezmény. Ezzel megszűnt az utas- és áruforgalom ellenőrzése a határokon, a személyek szabad áramlása ténylegesen is megvalósult Franciaország, Németország, Benelux államok, Spanyolország és Portugália között. Ezt követően vette kezdetét a bővítéseknek a második szakasza, ami ahogy már említettem valójában már a rendszerváltással megkezdődött. Az új világrend kialakulása is meghatározó volt a keleti bővítés kapcsán. A korábbi szocialista országok az Unióhoz való közeledésben látták felemelkedésüket, biztonságukat, a csatlakozástól remélték a rendszerváltás mielőbbi véghezvitelét és a gazdasági szerkezetátalakítást. A volt keleti blokk államaival pontosan ez volt a probléma: a tőkés piacgazdaság létrejöttének, valamint az instabil politikai berendezkedés és a demokrácia hiánya. Az Uniónak csak 1993- ra sikerült megfogalmazni a keleti bővítéssel kapcsolatos álláspontját, mire elkezdhatték a csatlakozási tárgyalásokat, hisz az eredetileg hat tagállamra tervezett Közösség kinőtte kereteit, és egy olyan nagyszabású bővítés előtt, mint a keleti, szükség volt intézményi reformokra, melyekre a későbbiekben térek ki. Balázs Péter szerint „(...) Az Európai Unió is töretlen úton jár, amikor a saját expanzív indítékaitól hajtva a kontinens keleti felének példa nélküli befogadására vállalkozik”.¹⁹ 10 ország felvételét tervezték egyszerre. Az Unió ezelőtt nem hajtott végre ilyen nagymértékű bővítést, de mégsem az volt a kérdés, hogy felvegyék-e a keletieket, hanem arra keresték a válaszokat, hogy kivel, mikor és milyen feltételekkel kössék meg a csatlakozási szerződéseket. Ezt a szándékot bizonyítja Jacques Delors 1989-ben Brugesben elhangzott beszéde, amelyben kifejti, hogy a globalizmus által generált kölcsönös függőség a Közösségi intézmények megerősítését teszi szükségessé, ám az immár tizenkét tagállam nem zárja be a kapuit és szorgalmazza más európai országok csatlakozását. [Bóka, 171- 172. o.]

¹⁹ Balázs Péter- Európai egyesülés és modernizáció, Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 78. o.

2.2.4 1995- 2012

Az 1995-ös bővítés után immár 15 tag határozta meg az új évezredbe átmenő EU integrációs arculatát. Az utolsó években született meg a mélyítés irányába ható a Maastrichti Szerződés felülvizsgálatát végző Amszterdami Szerződés 1997-ben, amely több helyen is korrigálta az intézményrendszeri hiányosságokat: a második és a harmadik pillér tekintetében szorosabbra fűzték az együttműködést, közösségi szintre emelték a foglalkoztatáspolitikát, bővítette a Parlament döntési jogkörét az együttdöntési eljárás átalakításával. Beemelte a teljes schengeni joganyagot az EU keretei közé. Viszont, a legkritikusabb és legtöbb kompromisszumot igénylő kérdésekben nem történt előrelépés. Ezek az intézményi átalakítási reformok kidolgozása és a döntéshozatal működőképesebbé tétele lettek volna, melyek az Unió további bővítéseinek előfeltételei. Hiányosságai ellenére a Maastrichti Szerződés elérte egyik fontos célkitűzést: 1999. január 1-jén a 15-ből 11 tagállam bevezette a közös valutát euro néven. Ez 1995-ös bővülésnek és az EGT létrejöttének, valamint az a szigorú gazdaságpolitikai intézkedések eredményének volt köszönhető. [Horváth, 2011. 43. o.] Létrejött a közös monetáris politika, mely legitimálta a „többsebességes” Európát, miszerint a tagállamok csoportja, bizonyos tárgykörökben szorosabb együttműködésre léphet egymással. Az euro bevezetésének hatására létrejött a Központi Bankok Európai Rendszere, melynek nem csak az euro övezeti tagok, hanem minden tagállam a része lett. Az a tagállam kérheti felvételét, mely ennek a cikkelynek a feltételeit tiszteletben tartja.

Az 1997-es luxemburgi csúcson határoztak a tagállamok külügyminiszterei, hogy minden eddiginél nagyobb bővítésbe kezdenek, s az 1999-es helsinki csúcson 6 újabb tagjelölttel döntöttek a tárgyalások megkezdéséről és Törökországnak is megadták a tagjelölt státuszt. Számos elgondolás született arra, vajon hogyan integrálják a volt szocialista országokat, amelyre végül 2 forgatókönyv született 2000-ben. Az első szerint csoportokban csatlakoztatnák az Unióhoz az országokat a korábbi bővítések tapasztalatai szerint, míg a másik egy nagyobb lélegzetű, „lehető legtöbb tag” elvet képviselve képzelte el a bővítést, a közép- és kelet-európai változásokból kiindulva. Az országok különböző fejlettségi szintje miatt az előbbi variáció lett volna talán a kézenfekvőbb megoldás, de az Unió az utóbbit a „big bang” alternatívát választotta, mert a fejletlenebb országok csatlakozását nem akarták késleltetni, ám ez a fejlett

országokban fokozta a bizonytalanságot. Az ilyen nagyarányú bővítés nagy összetartó erőt követelt meg.[Balázs, 2003. 79. 122. o.] Továbbá remélték, hogy a tagállami ellenérdekek így megoldódnak és a Közösségre is kevesebb terhet rótt az egy körben történő bővítés, s biztonságpolitikai okokból is ez tűnt előnyösnek.

A keleti bővítés megtörténésére a Nizzai Szerződés létrejötte adta meg a lehetőséget 2001- ben az ún. „amszterdami maradékok” korrigálásával. A Nizzai Szerződés elődeivel szemben csak az intézményi reform és döntéshozatali mechanizmus jobbra tételére fektette a hangsúlyt. A minősített többségi döntéseket kiterjesztette az egyhangúsággal meghozandó döntésekkel szemben, a tagállamok szerepét módosította a döntéshozatalban a népességi súlyok javára, valamint visszaszorította a tagállami vétó lehetőségét és tovább bővítette a Parlament befolyását a döntésekben. Meghatározta a szavazati súlyokat a leendő tagállamokéval együtt. Egy 27 tagállamra tervezett Európai Unió természetesen nem jelenthette ugyanazt, mint a hat alapító tag alkotta közösség, ezért egy sokkal színesebb, különböző érdekeket képviselő integráció létrejöttéhez a szerződés bevezette az ún. megerősített együttműködést, mely szerint az integrációban gyorsabban haladni kívánók bizonyos területeken elmélyíthetik integrációjukat, meghagyva a nem tagok előtt is a csatlakozás lehetőségét.

2004. május 1-jén végül 8 kelet-európai országgal és két szigetországgal, Máltával és Ciprussal bővült az Unió. Ez a bővítési kör példanélküli volt, egy történelmi lépés, mellyel megtörtént Európa „újraegyesítése”, amely a hidegháború kezdete óta váratott magára. A korábbi szocialista országok és az Unió között - Magyarország, Cseh Köztársaság, Észtország, Lengyelország, Lettország, Litvánia, Szlovákia, Szlovénia- a kapcsolatfelvétel nehézkes volt, mert az eleinte diszkriminatív intézkedések mindkét részről csak később eliminálódtak. Az ötödik bővítési körhöz soroljuk a 2007-es bővítést is, amikor Románia és Bulgária vált uniós taggá, hisz mindkettő a közép- és kelet- európai országok közé tartozik. A bővítés előfeltétele az integráció mélyítése (Nizzai Szerződés), későbbi hatása pedig a reformáló Lisszaboni Szerződés.

Ezen országoknak kellett a legszigorúbb csatlakozási feltételeket teljesíteniük: nem csak az *acquis communautaire* (az Unió teljes jogszabálygyűjteménye, közösségi jog) teljes elfogadását, mely folyamatosan bővül és a keleti csatlakozást megelőzően 100.000 oldalnyira növekedett, hanem egyben a koppenhágai kritériumokat is. A Közösség

szabályaitól nagymértékben eltérő derogációkat már nem lehet hozni. Az 1993-ban megszületett ún. koppenhágai kritériumok a kondicionalitással: ²⁰

- Stabílan működő demokratikus intézményrendszer, mely garantálja a jogállamiság és az emberi jogok érvényesülését, és biztosítja a kisebbségek védelmét, jogaik tiszteletben tartását
- Működő piacgazdaság és annak a képességnek a megszerzése, hogy az ország meg tudjon birkózni az Unióban meglévő piaci erők versenyével
- Képesség a tagsággal járó kötelezettségek, a teljes közösségi joganyag átvételére és alkalmazására, különösen a politikai, gazdasági és pénzügyi unió célkitűzéseinek vállalására
- Mindehhez egy negyedik, a Közösség számára megfogalmazott kitétel is társult, mely szerint az Uniónak alkalmasnak kell lennie az új tagok befogadására
[Lőrinczné, 2009. 142. o.]

Az utóbbi pont tulajdonképpen az Európai Unió fejlődésében a bővítés és mélyítés közötti szoros kapcsolatára világít rá, hisz kimondja, hogy a csatlakozásoknál nem csak a csatlakozni szándékozó államnak kell megfelelően felkészülnie a taggá váláshoz, hanem az Uniónak is elég „érettnek” kell lennie a befogadásra egy nagyobb létszámú Unió működtetéséhez. [Wessels és Umbach, 2005- 2009. 5. o.] Ennek az egyre inkább egymáshoz való közelítést próbálta megoldani kiegészítéseivel az Amszterdami, a Nizzai és majd a Lisszaboni Szerződés. A kritériumok általánosan fogalmazzák meg a politikai, gazdasági és jogi kritériumokat a csatlakozás feltételeként. Ezek a definíciók lehetőséget adnak a minimalista és maximalista értelmezésre egyaránt. A 2004-es bővítéskor tovább feltételek teljesítése eltolódott a maximalizmus irányába, a Stabilizációs és Társulási Megállapodás feltételrendszerét, újdonságként megszületett még a differenciálás elve és a „benchmarking”. A differenciálás elvével az Unió motiválja az államok gyorsabb felzárkózását, mert a legsikeresebbeket kiválasztva azokkal hamarabb kezdi meg a tárgyalást. A benchmarking egyes tárgyalási fejezetekhez –immár 35- kapcsolódó kritérium, mellyel a csatlakozási fejezetek megnyitásakor és lezárásakor is felfüggeszthetőek, ezzel lassítva és nehezítve a további bővítések folyamatát. Az újonnan csatlakozó országoknak tehát egy egyre komplikáltabb, nehezebb és egyre több fokozatú taggá válási folyamattal kell majd szembenézniük. [Ágh és Ferenczi, 2006. 38. o.]

²⁰ kondicionalitás: csatlakozási feltételek szigorú betartása

A Nizzai Szerződéshez csatoltan megszületett még a Nizzai Nyilatkozat, melyben a tagállamok egy kormányközi konferencia megtartásáról határoztak 2004- ben, melynek előkészítését a 2001- es laekeni csúcson. Laekenben határoztak az Unió demokratikusabbá tételéről, a demokratikus deficit²¹ kiküszöböléséről és a polgárok igényeihez való igazodásról. A kérdések megvitatására, javaslat kidolgozására létrehoztak egy külön szervezetet, a Konventet, mely kidolgozta az Alkotmányszerződés tervét, melyet 2004. október 29- én Rómában a 25 tagállam elfogadott. *„Ha ez a ceremónia bármit is bizonyít, akkor az Európa megújulási képessége – hogy újra kitalálja magát – időről időre. Az Alkotmányszerződés, melyet ma aláírunk, a közös jövőnk kezdete”.*²² Az Alkotmányszerződés a korábbi Szerződéseket egyetlen alapidokumentumba vonta össze és hatályba lépésekor leváltotta volna az EU- Szerződést és az EK-Szerződést, de Hollandia és Franciaország nem voltak hajnalodóak ratifikálni. Túlságosan a föderáció irányába hatott, ezért kompromisszumos megoldásként 2007- ben megszületett egy reformszerződés, mely mellőzi az alkotmányos jelzőt és csak módosítja az EU- és EK-Szerződést. Az EK-Szerződést átnevezték az Európai Unió működéséről szóló szerződésre (angolul: Treaty on the Functioning of the European Union). A reformszerződést, mely az Alkotmányszerződés tulajdonképpeni átmentése csak más formában, végül 2007. december 12- én írták alá Lisszabonban, innen lett a neve hivatalosan Lisszaboni Szerződés. A Lisszaboni Szerződés nem akarta újabb hatáskörökkel bővíteni az Uniót, hanem sokkal inkább a meglévő integráció elmélyítésére, tehát a status quo megtartására törekedett. Csökkentették a döntéshozatali eljárások számát és igyekeztek egyszerűbbé tenni a folyamatát a nemzeti vétó visszaszorításával. Az együtdöntési eljárás keretében a Parlament jogköre tovább bővült. Létrejött két új pozíció: az Európai Tanácsnak hivatalosan elnököt adott a szerződés és megjelent az Unió kül- és biztonságpolitikai főképviselője tisztség. A Lisszaboni szerződésben nem szerepel az uniós jog elsőbbsége explicit módon, hivatkozás az uniós jelképről, nem használ olyan fogalmakat, mint például uniós kerettörvény vagy az unió külügyminisztere, mely feltételezné a külpolitikai stratégiák mély összehangolását, de meghatároz közös

²¹ A demokratikus deficit fogalma azon az érvelésen alapszik, amely azt hangsúlyozza, hogy az Európai Unióban a demokrácia nem teljes körű és a maga komplexitásában egyre inkább megfoghatatlan az állampolgárok számára.

²² Statement by Jan Peter Balkenende on the Dutch referendum 2005. június 1. Forrás: <http://www.cvce.eu/viewer/-/content/823053ef-b8ec-4188-9a81-b61d76c7876d/en> Utolsó letöltés ideje.2012.11.07.

politikákat és tevékenységeket, hogy a kifelé irányuló tevékenységek terén magas szintű együtt működés alakulhasson ki. Az Uniót a szerződés jogi személyiséggel felruházta és megszünt a bonyolult 3 pilléres szerkezet, az Alapjogi Chartát²³ jogerőre emelte. *[Lisszaboni Szerződés, 2007. C 306/14- 23.]* Az európai állampolgársággal kapcsolatban kijelenti, hogy az nem helyettesíti, hanem kiegészíti a nemzeti állampolgárságot. Láthatjuk, hogy a szupranacionális törekvések ismét meghiúsultak, de az integráció mélyülését nézve a gazdasági dimenzió helyét Maastrichti Szerződés óta a politika megközelítés uralja. A politikai unió a kormányzás és törvényhozást emelné közösségi szintre. Jacques Delors is az integráció politikai mélyülését támogatja, szerinte is föderalizmusnak kell előre törnie, hogy az Unió polgárai is tudják, mi történik a döntéshozatalban. *[Horváth, 2011. 52- 65.]*

Az Európai Unió jövőjét tekintve a kérdés, hogy a föderatív vagy az államok közötti jelleg erősödik- e meg továbbra is nyitott kérdés marad. Az integráció fejlődésének főbb pontjait végigtekintve elmondhatjuk, hogy gazdasági téren az Unió a szabadkereskedelmi övezeten keresztül eljutott a Gazdasági és Monetáris Unió létrejöttéig, megcélozva egy már politikai unióba átható közösség kialakítását.

²³ Az Alapjogi Charta egyetlen dokumentumban foglalja össze a nemzeti és nemzetközi jogban már régóta szereplő, azonban mindeddig széttagolt alapvető jogokat, alapelveket.

3 Mélyítés és bővítés kapcsolata

*„One cannot transfer to a larger ensemble the same amount of competences than to a more restraint space. How to construct a federation of European nation parallel to the enlargement? The two projects are they compatible within the same frame? I don't think so. But I refuse to scarify one against the others.”*²⁴

Jacques Delors a fenti idézetben nem állítja, hogy a bővítés és mélyítés folyamata egymással párhuzamban történne, de azt sem jelenti ki, hogy ellentétesek lennének. Sokan azon az állásponton vannak, hogy a két folyamat egymással „kéz a kézben” halad előre, párhuzamosan, míg mások meg lépcsőzetes folyamatként látják őket egymást követve, amiben egyszer hol az egyik, hol a másik van hatással a másikra, így erősítve az integráció folyamatát. Jean Monnet és Robert Schumann így látták a folyamatot, mely majd elvezet egy ideális európai állam létrejöttéhez (finalité) Európa regionális integráltsága által. Ezzel ellentétben úgy tűnik, ez a felfogás vezeti az Uniót a legnagyobb krízise felé 1951 óta. De ennek ellenére a már több mint fél évszázada sikeresen együttműködő és integrált Európa, hogy feladná az elért eredményeket ésszerűtlennek és valószínűtlennek tűnik. [Ágh és Ferencz, 2006. 17. o.] A 2009- ben hatályba lépett Lisszaboni Szerződés is azt bizonyítja, hogy Európa a válságokat újra és újra áthidalja. Az Európai Bizottság hatodik keretprogramjának keretében létrehozta az EU- CONSENT csoportot, mely kutatásokat végez az EU által hozott reformok és bővítések kapcsán, s megállapították, hogy a két folyamat alakulására leginkább a lépcsőzetesség mondható el, mely állítással egyetértek. A kutatások szerint a bővítés és mélyítés folyamata egy egymással kölcsönhatásban lévő folyamat, mely lépésről lépésre történik kölcsönösen függve egymástól. Mindkét folyamat hatása az összes területre kiterjed csak különböző intenzitással, s rájuk különféleképpen reagálnak a különböző országok. Látnunk kell, hogy az integrációs fejlődése nem egy lineáris folyamat sem működési, sem időszaki, sem földrajzi tekintetben, tehát egy változás a bővítés és mélyítés szempontjából elemezve mindig komplex. Egy változás eredménye következhet egy mélyítési folyamatból, s hatással lehet a bővítés folyamatára, illetve

²⁴ R. Pfetsch Frank: The Dilemma of Widening and Deepening of the EU, Summary, 1. o. Forrás: <http://www.ipw.uniheidelberg.de/personen/pfetsch/Slubice%20Dilemma%20of%20Widening%20and%20Deepening.pdf> Utolsó letöltés ideje: 2012.11.07.

vica versa, többek között a külpolitika és szociálpolitika fejlődése esetében. Közel minden politikai területre hatással van a két folyamat. A bővítés talán minden területen egyenlőtlenséget eredményez, melyet kontrollálni kell a megerősített intézményrendszerrel és szolidaritási tényezőkkel. A probléma a folyamatnak az elfogadásával van, és hogy hogyan nyerhető ebből a valóságban is előny. A mélyítés leginkább a monetáris- és versenypolitikára van hatással, míg a bővítések a közös kül- és biztonságpolitikára és környezetpolitikára gyakorolnak hatást. [Umbach, 2005- 2009. 34- 35. o.]

Meggyőződésem, hogy az integráció fejlődésére nem csak a kívülről érkező sokkok és válságjelenségek voltak hatással, hanem az egyes tagfelvételek is. Az előző részben igyekeztem a bővítési körök hatásait kiemelni vagy az egyes mélyítési folyamatok hatását a csatlakozásokra. Az első bővítési körben az Egyesült Királyság, Dánia és Írország csatlakozását az integráció elmélyülésének folyamatai motiválták, hisz a kialakuló egyre mélyebb gazdasági integrációba érdekükké vált a belépés, a hatás pedig az Európai Politikai Együttműködés elindulása volt. A mediterrán országok csatlakozását gazdasági fejletlenségük ellenére külpolitikai, stratégiai okok motiválták, de fejletlenségük és a megnövekedett taglétszám elvezetett az Egységes Európai Okmány létrejöttéig, mely a szükséges intézményi reformokat tartalmazta a hatékonyabb döntéshozatal érdekében. A negyedik bővítési kört, melyben Ausztria, Finnország és Svédország csatlakoztak, szintén az integráció mélyülése előzte meg, az egységes piac által nyújtotta előnyökből ezen országok nem akartak kimaradni, ezért csatlakoztak, s taggá válásukkal növelték az EU gazdasági erejét, szorgalmazták a kül- és biztonságpolitikai, a bel- és igazságügyi együttműködéseket, valamint a schengeni folyamatot. 1995- ig a bővítésekről általánosságban elmondható, hogy az intézményi reformok meghozatalát vonták maguk után. Ez a tendencia a keleti bővítéskor megfordult, hisz előzetesen volt szükséges az intézmények megreformálására és a döntéshozatal hatékonyabbá tételére, s a csatlakozások további reformok meghozatalát követelték, melynek eredménye a Lisszaboni Szerződés lett. Az egyik hatást követte a másik, de a két folyamat párhuzamossága és ellentétes mivolta sem cáfolható. Ha a Gazdasági és Monetáris Unió létrejöttének esetét nézzük az EEO elfogadásától (1986), amikor az országok megerősítették gazdasági és monetáris unió kialakításának tervét, megállapítható, hogy ez alatt két bővítési kör is lezajlott a folyamattal párhuzamban egyszerre erősítve és gyengítve a megvalósulást. Erősítette, hiszen a mélyítés irányába tettek lépéseket az új tagállamok is, s 1999- ben a közös valuta létrejöttével

elindulhatott a GMU, s a létrejött euro övezetben az 1995- ben csatlakozó országok is részt vesznek, a 2004/07- ben csatlakozott országoknak, akik még nem euro övezeti tagok, részt kell venniük az ERM II. árfolyam mechanizmusában. De gyengítették is a folyamatot például a 2004/07- ben csatlakozó államok, akik fejletlenebb gazdasággal léptek az Unióba a régi tagállamokhoz képest, ezzel hátráltatva a gazdasági integráció elmélyülésének további egységes folyamatát. *[Európai Parlamenti szemle, 2006]*

3.1 Bővíteni vagy mélyíteni?

Az évek óta jelen lévő bővítés és mélyítés dilemmája a lisszaboni folyamat óta egyre inkább felerősödött. Alátámasztja mindezt az a Lisszabonban megfogalmazott hangzatos cél, hogy az Európai Uniónak 2010-re a világ legversenyképesebb és legkoncentráltabb tudásalapú régiójává kellene válnia. A mélyítés irányába ható célok elérése kérdőjelezte meg a tagfelvételek esedékességét, hogy azok mennyiben befolyásolnák a mélyülési folyamatok hatékonyságát. *[Gács, 2005. 206. o.]* Tehát az egyik leggyakrabban feltett kérdés, hogy a bővítés és mélyítés folyamatának egyidejűsége blokkolja- e az Európai Unió fejlődését. A már említett Gazdasági és Monetáris Unió kialakításának időszaka alatt történő 1995- ös bővítés, majd a 2004- es keleti bővítéssorozat tárgyalásainak megkezdése azt bizonyítja, hogy lehetséges a bővítések irányába tett lépések meghozatala a mélyítési folyamat akadályozása nélkül. A következőkben lássuk, hogy az egyes államok, társadalmi csoportok hogyan vélekednek a két folyamat együttes hatásáról.

Az integrációpárti elit mindig is azt a nézetet képviselte, hogy a két folyamat nem lehet kölcsönösen kizárólagos, a kritikusok azonban azt vallják, hogy egyszerre fejleszteni és bővíteni nem lehet. Ezt a nézetet képviselve az előzőek ellenpéldájaként a 2004/07- es bővítések következményét figyelve az is megállapítható, hogy azok nem fejlesztették az Uniót, hisz olyan államok váltak taggá, akik gazdasági fejlettségben messze elmaradnak a régi tagállamoktól, ezzel csak nehezítve a további fejlődést. *[Európai Parlamenti szemle, 2006.]* Ahhoz, hogy a fejlődés ne torpanjon meg egy egyre több tagállamot tartalmazó Unióban, egyre inkább előtérbe kerülnek a rugalmas integrációt képviselő nézetek, a már említett „többsebességes” Európa gondolata, mely a tagországok kisebb csoportja számára biztosít egy szorosabb együttműködést. Ez már régen intézményesült keret kapott, hisz az Unió egységes fejlődése legelőször 1979- ben az Európai Monetáris Rendszerrel tört meg (ami elvezet egészen az euroövezet

kialakulásáig), majd aztán 1985- ben a schengeni együttműködés létrehozásával, ezekben ugyanis nem vesz minden tagállam részt. A Nizzai Szerződés keretében pedig kialakították az ún. megerősített együttműködést, mely szerint az integrációban gyorsabban haladni kívánók bizonyos területeken elmélyíthetik integrációjukat, meghagyva a nem tagok előtt is a csatlakozás lehetőségét. A megerősített együttműködés által egyéb területen is létrejöhetnek csoportok – legalább kilenc főt határoztak meg -, melyek egymással szorosabban együttműködnek. A nemzetközi pártok helyzetének könnyítésére, a jogbiztonság erősítésére irányuló első megerősített együttműködést 2010. július 22-én hozták. [EU vonal] A rugalmasságra megteremtésére mindenképpen szükség volt, hisz olyan szétfeszítő erők léphettek volna fel a jövőben a tagállamok között, melyek azt is eredményezhették volna, hogy egyes tagállamok az Unió keretein kívül lépnek kooperációra, ezzel az Unió kohézióját erősen meggyengítve. A rugalmasság kapcsán azt hangsúlyozzák, hogy meg kell találni egy olyan fajta egyensúlyt, hogy azok a tagállamok, melyek hosszabb- rövidebb időre távol maradnak egy bizonyos szorosabb együttműködési területtől könnyen csatlakozhassanak – ezért a reformokkal segíteni kell a felzárkózásukat-, valamint ha soha nem vesznek részt benne, akkor is az egységes Unió felé tartsanak a tendenciák. [Ágh, 2006. 76. o. Ellison David, 2005.] A többsésségnek számtalan formája kialakulhat, ezért az intézkedések ellenére fennáll a veszély, hogy a szorosabban együttműködő tagállamok egy „erősebb” magot képezve az integráción belül az lemaradó/ „gyengébb” tagállamokat maguk mögött hagyva előre törnek és kialakul az ún. „club- in- the- club” helyzet, melyhez a kétsésséges Európa elvezethet. Erre a következő fejezetben részletesebben kitérek.

Az Európai Unió intézményei közül az Európai Parlament mindig is a bővítést támogatta ésszerű területi határokon belül és elképzelhetőnek tartja a párhuzamos mélyítést és bővítést. A csatlakozások pozitív oldalát veszi figyelembe, miszerint az új országok tovább színesítik az integrációt, erősítik a kohéziót és belépésük újabb intézményi reformokat ösztönöz. *„A mi felelősségünk abban rejlik, hogy mennyire tartunk ki az integráció bővítése mellett, melynek célja egy új európai identitás kialakítása”.*²⁵ Alapvetően a többsésséges Európát nem támogatja, mert számára csak

²⁵ Európai Tükör: Az Európai Unió bővítései az integrációs elméletek tükrében, 2009, XIV. évfolyam, 7-8. szám, 85. o. Forrás: http://www.kulugyminiszterium.hu/NR/rdonlyres/55DF9B19-617D-4784-B07B-AB2F7F2E94CF/0/europai_tukor_20090708.pdf Utolsó letöltés ideje: 2012. 10. 27.

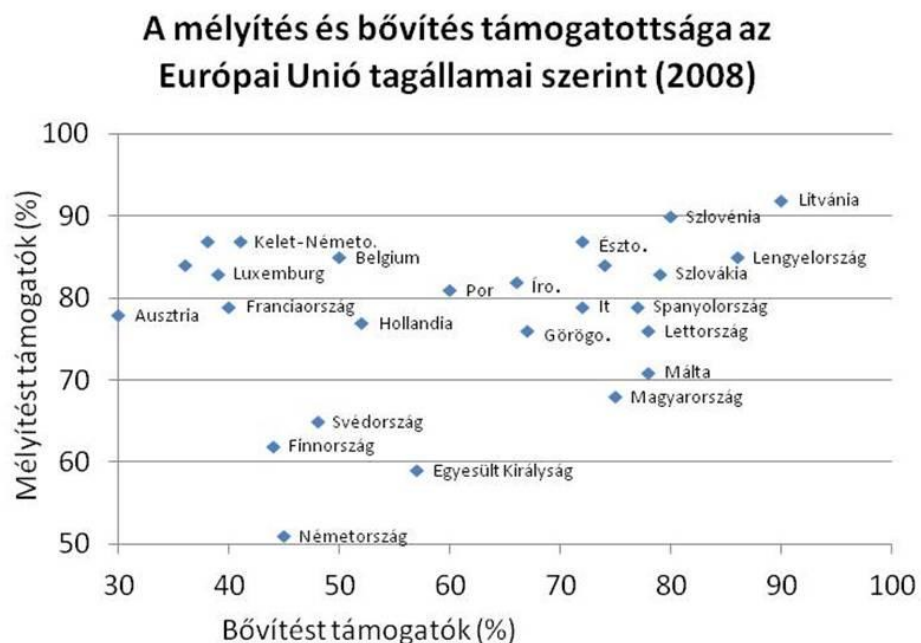
egyetlen Európa létezik, de ha a fejlődésnek ez az ára, akkor elfogadja, de igyekszik szorgalmazni a kimaradt tagállamok bevonását a megerősített folyamatokba.

Ha a szupranacionalizmust képviselő föderalisák és a kormányköziséget szorgalmazó intergovernalisták szempontjából vizsgáljuk a kérdést egyik sem ellenzi a bővítést. A föderalistáknak a szupranacionalizmus elérése érdekében inkább az integráció elmélyülése az érdekük, a kormányköziek, mivel a tagállamok érdekeit és preferenciáit veszik figyelembe a bővítés mellett teszik le voksukat. Movracsik a mélyítés és bővítés dilemmája kapcsán egyértelműen bővítéspárti: *„Szerinte az unió stabil politikai és intézményi háttérrel rendelkezik, amely nem igényli a további mélyülést, de lehetővé teszi újabb országok felvételét, feltéve, ha ez a tagállamok érdekeit nem sérti.”*²⁶

Az európai integrációs folyamatot leginkább befolyásoló államok Németország, Franciaország és az Egyesült Királyság voltak. Közülük talán Németország a legelhivatottabb az integráció elmélyítése irányába. Az elmúlt több mint fél évszázadban mesterségesen kettéválasztották, majd az európai integrációs folyamatnak köszönhetően nyugati fele megerősödött, s a Szovjetunió bukása után újra egyesült. Gazdasági fejlődését az integrációnak köszönheti, ezért fontos számára az integráció életben tartása, melyet az integráció elmélyítésében lát reálisnak. Továbbá a bővítéseket sem ellenzi, hisz a közép- és kelet-európai országok bővítése – leginkább a visegrádi országoké – jelentős gazdasági- és kereskedelmi kapcsolatokat jelentett a számára a magas költségek ellenére is. Franciaország szintén kissé kettős képet mutat, mert egy részről támogatja az integráció elmélyülését, más részről pedig többször is kinyilvánította, hogy szuverén nemzetállamok integrációját akarja megvalósítani, ezt bizonyítja az Alkotmányszerződés egyértelmű leszavazása is. Emellett a további bővítések ellen szól mezőgazdasági érdekelttségük is, hisz a leendő tagállamok konkurenciát és támogatási költségvonást jelentenek a számukra. [Ágh és Ferencz, 2006. 37- 39. o.] Az Egyesült Királyság hagyományosan bővítés párti, ellenzi a mélyítést, többször is kinyilvánította a „velük vagyunk, de nem vagyunk közülük valók” nézetét az integráció fejlődése folyamán és a mélyítés folyamatát többször is vétójával lassította. Mindig is laza államok közötti kapcsolatokat képzelt el szabadkereskedelmi integrációs szinten. Nagy- Britanniával egyetemben Lengyelország és a Cseh

²⁶ Európai Tükör: Az Európai Unió bővítései az integrációs elméletek tükrében, 2009, XIV. évfolyam, 7-8. szám, 76. o. Forrás: http://www.kulugyminiszterium.hu/NR/rdonlyres/55DF9B19-617D-4784-B07B-AB2F7F2E94CF/0/europai_tukor_20090708.pdf Utolsó letöltés ideje: 2012. 10. 27.

Köztársaság is a bővítést preferálja. Láthattuk, hogy amíg a németeket és a franciákat mindkét folyamathoz kötik érdekek, addig például Luxemburg és Belgium kifejezetten csak mélyítés pártiak. [R. Pfetsch, 5. o.] Az alábbi ábra azt mutatja, hogy a tagállamok polgárai hány százalékban támogatják a mélyítés és bővítés folyamatát. Láthatjuk, hogy leginkább Litvánia támogatja kimagaslóan mindkét folyamatot. Összességében az északi államok, Németország és Nagy- Britannia a leginkább szkeptikusak mindkét folyamattal kapcsolatban.

1. ábra Forrás: Antonia M. Ruiz Jimenéz, José I. Torreblanca: Is there a trade off between deepening and widening? 17. o. alapján saját szerkesztés

3.2 Bővítéspolitika

Hiába szorgalmazták nagyon sokan a mélyítést a bővítésekkel szemben, és hiába vannak félelmek a további bővítésekkel kapcsolatban az Európai Unió továbbra is terjeszti ki a határait. Erre az egyik legkézenfekvőbb Horvátország példája, hisz 2013. július 1-én teljes jogú tagjává válik az Uniónak ezzel növelve a taglétszámot 28-ra. A jelenleg tagjelölt státuszban lévő államok: Horvátország, VJK Macedónia, Montenegró,

Szerbia, Izland és Törökország, tagfelvételi kérelmet benyújtottak pedig: Moldova, Svájc, Albánia. Ezen országok felzárkóztatására, gazdasági és politikai fejlesztésükre – hogy alkalmassá váljanak a taggá válás kritériumainak teljesítéséhez – az Európai Bizottság 1999- ben kihirdette a Stabilizációs és Társulási folyamatot (angolul: Stability and Association Process- SAP). A folyamatban résztvevő államok csatlakoznak az Unió szabadkereskedelmi térségéhez, eleget tesznek a kötelezettségeknek és részesülnek az általa nyújtott előnyökből. Ezenkívül reformokat hajtanak végre, melyek által megkezdődhet integrációjuk az EU gazdaságába. Az Unió bővítési stratégiájának a fő iránya a nyugat- balkáni államokra koncentrálni, a keleti bővítés után Európa újraegységesítésének következő állomása, de emellett fő indítéka a biztonságpolitika megszilárdítása, hisz ezek az államok háborús, migrációs, gazdasági és világpolitikai kockázatot jelentenek. [Lőrinczné, 2009.] A 2003- as Thesszalóniki csúcstalálkozó uniós jövőképet kínált a Nyugat- Balkán országainak azzal a feltétellel, hogy teljesítik a SAP- ban foglaltakat. Az ígéretek és az Unió határozott fellépésének hatására felgyorsult a növekedés, mely végül elvezetett 2007- ben Románia és Bulgária csatlakozásához, valamint a leendő 2013- as csatlakozáshoz. A még fennmaradó nyugat- balkáni államok taggá válásának folyamatát lassítják a Balkán kifejezéshez társult pejoratív értelmezések, hisz az európai köztudatban a szervezett bűnözés, alvilág, elmaradottság társulnak hozzá. Az Unió ezért is szigorúan ragaszkodik a feltételek teljesítéséhez, mint például a koppenhágai kritériumok. Az Unió meghatározta a „3 C elvét” is: konszolidáció, kondicionálás, kommunikáció, ezek is feltétlenül szükségesek a taggá váláshoz, s a kutatók gyakran kiegészítik: a kötelezettségvállalással és a konszenzussal. [EU enlargement policy strategy, 2005.]

Izland számára az Unió tagság stratégiai céljává vált a 2008- as amerikai- európai hitelkrízis után és reménykedik a gyors tagfelvételen. Moldova tagsága még lehetetlennek tűnik fejletlensége miatt, Svájc csatlakozása pedig eltérő gazdasági szerkezete miatt kérdéses. Törökország felvétele évek óta állandó téma, hisz csatlakozásának kérdése számos problémát vet fel: a kulturális különbségek, amelyek rombolhatnák az egységes európai egységeszményt, s kérdéssé válna pontosan hol húzódnak Európa határai. Emellett a törökök által elkövetett legkérdésesebb esetek, mint az örmény kérdés, a kurd helyzet és Ciprus északi részének török megszállása, szintén erősen megkérdőjelezi taggá válásuk lehetőségét egy az emberi jogokat védő demokratikus Unióba. Továbbá Törökország lélekszámaival, 70- 80 millió fő, a döntéshozatali működését is befolyásolná, jelentős változtatásokra lenne szükség.

[Novák és Szemlér, 2007. 53- 71. o.] Már 1959- ben jelezte tagsági szándékát, s végül elutasítások után 2004- ben megkezdődtek a tárgyalások, de jelenleg a 2012. júliusában kezdődő ciprusi elnökség idejére Törökország megszakította kapcsolatait az Európai Tanáccsal. [Eu vonal]

A jövőbeli bővítéseken és az általuk generált problémákon kívül az Uniónak szembe kell néznie az ázsiai országok, mint Kína és India felemelkedésével is. Ebből a szempontból a bővítések szükségszerűek lennének, hisz új piacot, olcsó munkaerőt jelentenének az új tagállamok és növekedne az Unió versenyképessége globális tekintetben. Viszont figyelembe kell venni, hogy a keleti bővítések következtében is egyelőre romlottak az Unió gazdasági mutatói, de hosszútávon, ha az országok sikeresen felzárkóznak pozitív fordulat várható. Európa pozícióját tovább rontja az előregedő társadalom, s ebből következőleg a foglalkoztatottság és a nyugdíjrendszerek kérdése, ezért is szükséges lenne az Uniónak kialakítania egy megfelelően kidolgozott bővítési stratégiát. Az Unió álláspontja mindennek előtt az, hogy Horvátország csatlakozása után hosszabb szünetet kellene tartania a bővítéseket illetően. [Szalay, 2012.] 2004- ben Peter Ludlow uniós szakértő szerint az újabb országok csatlakozása nem okozna problémákat, mert a csatlakozások következtében eddig jelentkező problémás helyzetek eddig is menedzselhetőek voltak valamilyen úton. Azt elismeri, hogy tagállamok között összecsiszolódásra van szükség, de nem látja pesszimistán a bővítés kérdését. [Ludlow, 2004.] Ezzel ellentétben áll más elemzők, például Bolkestein, az Unió volt belső piaci biztosának véleménye, miszerint az integráció csak kevés taggal funkcionálhat hatékonyan, s a tíz feletti tagot tartalmazó szövetségek rendszerint szétesnek vagy kisebb zárt klubokra bomlanak, ami nem törvényszerűség, de elgondolkodtató a lassan 28 tagú Unió tekintetében figyelembe véve a megerősített együttműködés lehetőségét. [Balázs, 1996. 281- 282. o.] Az euroszeptikusok²⁷ által sokszor feltett kérdést, hogy: működhet- e akkor az Európai Unió, Frank R. Pfetsch írásában kifejti. Álláspontja, hogy a bővítésekkel az EU veszít kohéziójából és hatékonyságából, a heterogenitás növekszik, ami a tagállamok és az összeurópai identitást is kihívás elé állítja. A hatékony döntéshozatal szempontjából az EU optimális taglétszámát 8 és 15 között határozza meg, arra a triviálisnak mondható megfigyelésre alapozva, hogyha egy asztalnál ülő, beszélgető társaságot nézünk, a társalgásban 8 főig tudnak hatékonyan részt venni és odafigyelni egymásra. Ha többen lesznek, mint 15 fő

²⁷ euroszeptikizmus: A „közös Európa” eszméjével és az EU-val kapcsolatos legkülönbözőbb gazdasági, politikai és kulturális vonatkozású fenntartások gyűjtőneve.

akkor három és négyfős csoportokra szakadnak. „*The bigger the assembly, the more it becomes organizationally differentiated*”.²⁸ A kérdés továbbra is nyitott marad, de figyelembe kell venni, hogy az Unió politikák közül a kohéziós politika mindig is kiemelt helyet foglalt el, s az intézmények megreformálására tett lépések is folyamatosak. [R. Pfetsch, 9. o.] Mindenesetre az integráció elmélyülése és az új tagállamok felvétele feszegetik az Unió és abszorpció képességeinek határait, de a folyamat nem áll meg. A „bicikli teória” metaforájával élve: „(...) *just like a bicycle has to keep going to avoid falling over.*”²⁹ Ahogyan a Európai Központi Bank volt alelnöke Christian Noyer mondta, az európai integrációnak haladni kell előre, hogy elkerülje a múlt irányába ható visszafejlődést. Európának le kell küzdenie az elé gördülő akadályokat, előre kell tekintenie, mert ha megáll, elbukhat, mint a biciklis.

²⁸ Frank R. Pfetsch: The Dilemma of Widening and Deepening of the EU Forrás: <http://www.ipw.uni-heidelberg.de/personen/pfetsch/Slubice%20Dilemma%20of%20Widening%20and%20Deepening.pdf> Utolsó letöltés ideje: 2012. 11. 14.

²⁹ Christian Noyer: How to combine a deepening and widening of the European Union, Oxford, előadás írott anyaga, 2000.11.22. 3. o. Forrás: <http://www.bis.org/review/r001128d.pdf> Utolsó letöltés ideje: 2012.11.15.

4 Jövőbeli tendenciák

4.1 Kétsebességes Európa

„(...) a schengeni rendszer és az euróövezet is a kétsebességes integráció következménye, ez az elv pedig a következő időszakban még erősebben érvényesül majd. A nyitottságot ugyan meg kell tartani, 'mindig mindenkinek lehetőséget kell biztosítani az együttműködéshez', de nem lehet "egy helyben járni csak azért, mert egyik-másik tagország még nem akar továbblépni".³⁰

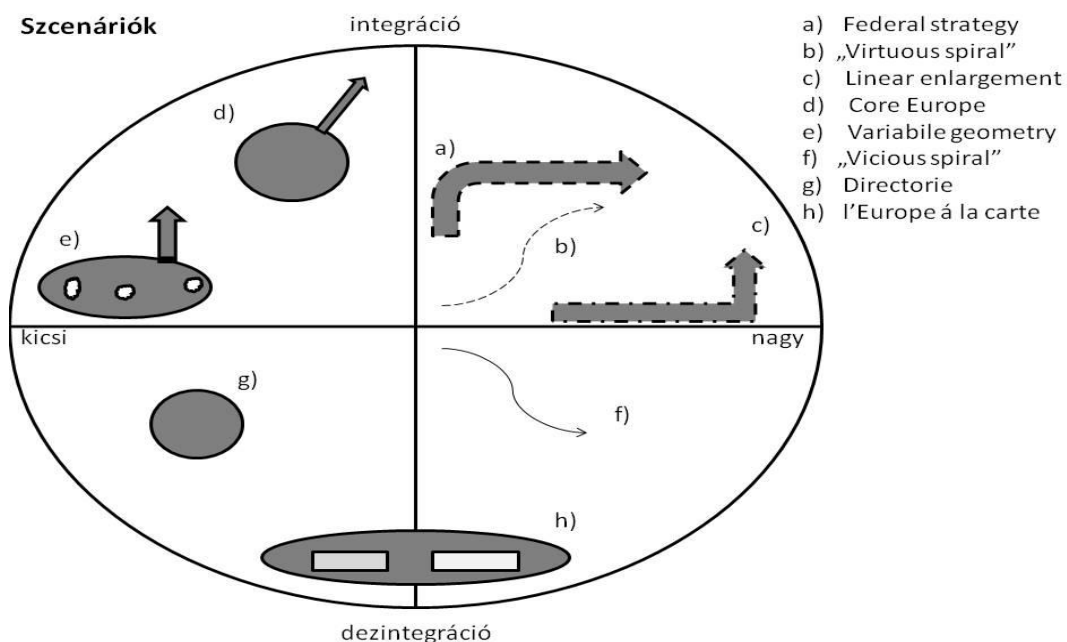
Angela Merkel Németország jelenlegi kancellárja szerint egy valutaunió túlhaladó fiskális unióra van szükség, ahol a költségvetési politikákat összehangolják a tagállamok, s a fő cél továbbra is a politikai unió megvalósítása hosszú távon. Az integráció egységes fejlődése az említett schengeni folyamattal és euroövezet létrejöttével már megtört, s a gazdaságilag fejlettebb tagállamok már régen egy szorosabb uniót alakítottak ki, melyben a fejletlenebb tagállamok még nem vesznek részt. A fejlettebb országok folytatják az integráció elmélyülését, amíg egyes államok, mint például Magyarország vagy a Cseh Köztársaság egyelőre távoli dátumokat megjelölve remélhetik például az euroövezethez történő csatlakozást. A tények okot adhatnak egy két vagy akár többsebességes Európával kapcsolatos félelmek beigazolódására. Kialakulhat egy egymástól jelentős mértékben elkülönült „belső” (fejlettebbek) és „külső” (fejletlenebbek) csoport, s a belső, integrációban előrehaladottabb csoport, úgy érezheti a jövőben, hogy rá több kötelesség hárul, s ezért egyre inkább elkülönül a külső csoporttól maguk mögött hagyva a fejlődésben, egyre kevesebb támogatást nyújtva a felzárkózásukhoz. Ha ezek a csoportok egyre inkább eltávolodnak egymástól a kétsebességes Európa előnyökkel csak a szorosabban együttműködőknek fog járni, míg költségekkel viszont minden tagállamnak. A fejletlenebb államok egyre több erővesztést tesznek ezért felzárkózásuk érdekében, hogy elkerüljék a kirekesztettséget. A bővítéseknek különböző hatása van a mélyítésre abban az értelemben, hogy ha egy fejlettebb ország válik taggá, akkor a bővítés és mélyítés hátrányai kiegészítik egymást és így az Unióra gyakorolt hatásuk pozitív, de ha egy gyengébb ország csatlakozik, akkor ellentétesen hatnak egymásra és az Unió

³⁰ MTI: Merkel: kétsebességes Európa épül, HVG.HU/ GAZDASÁG, 2012.07.07. Forrás: http://hvg.hu/gazdasag/20120607_merkel_ketsebesseges_europa Utolsó letöltés ideje: 2012.11.14.

irányába tett erőfeszítések megbukhatnak. [Erik Berolf, Mike Burkart, Guido Friebe, Elena Patseva, 2008. 133-137 o.]

4.2 Szcenáriók

Az Európai Unió jövőjének kérdése egyaránt foglalkoztat mind laikusokat, mind szakértőket, s nagyon különböző vélemények, elképzelések születnek. A szakértők több scenáriót és stratégiát is vázoltak már fel a témában. Az EU mélységét és szélességét vizsgálva az EU- CONSENT hálózata kutatások alapján szintén felállított scenáriókat az Európai Unió jövőjével kapcsolatban. Ezt a kutatást 2005- 2009 között végezték, ezért ez mondható az egyik legfrissebb tudományos vizsgálatnak. Ezen elképzelések valamelyikét vagy több kombinációját magam is lehetségesnek tartom a jövőt illetően, ezért szeretném a következőkben az EU- CONSENT által vázolt scenáriókat bemutatni részletesen.

2. ábra Forrás: EU- CONSENT, Wolfgang Wessels, Gaby Umbach: Analysis and Assessment from a Discovery Tour the European Union, Wider Europe - Deeper Europe? 4. o.

Az fenti ábra függőlegesen alulról felfelé a dezintegrációtól és szuverenitástól az integráció, vagyis a szupranacionalitás érvényesítés felé tart a vízszintesen vonal pedig a mértéket szemlélteti: kicsi, ill. nagy.

Az első scenárió ún. „rémálom scenárió”, ami szerint az Unió a bővítések következtében „túlfeszül” (enlargement overstretch) az egyre nagyobb számú egyidejű csatlakozások következtében. A régi és új tagállamok közötti érdekkülönbségek és fejlettségbeli eltéréseket áthidalhatatlanná válnak, ami az Unió heterogénné válásához és dezintegrációhoz vezet. Ezen csak ambiciózus felülvizsgálatok sikeressége változtathat. A negyedik Koppenhágai kritérium feltételét, mely kimondja, hogy nem csak a tagállamoknak, hanem az Európai Uniónak is éretté kell válnia a tagállamok felvételére, az *a) föderalista/ közösségi stratégia* ábrája mutatja. Először szükség van az integráció elmélyítésére, hogy az Unió abszorpciók képessége megnőjön és újabb tagok felvételére alkalmassá válják. Tehát mindig szükség van a mélyítésekre a szupranacionalitás irányába, amely folyamat aztán megáll egy következő bővítés erejéig. Ha ez nem így történik, tehát nem volt meg a megfelelő elmélyülés, az újonnan érkezett tagállamok például sorozatos vétőjükkal nehezíthetik a döntéshozatalt, konfliktust és blokkot teremtve az intézményi működésben. Ezt a *f) ábra szemlélteti „spill back”* vagy másnéven „vicious spiral”³¹ scenárió néven. A „spill back” a „spill over” ellentéte, ami a neofunkcionalisták szerint az a folyamat, amikor egyik területről a másikra tovább terjednek az integrációs folyamatok. Eszerint az Unió a bővítéspolitika tekintetében „kimerült”, elért egy pontot, ami után nem tud tovább befogadni tagállamokat, nem tudja tovább mélyíteni az integrációt semmilyen területen. Ennek hatására letöredezhetnek csoportok, melyek lehetnek átmeneti érdekcsoportok, amik érdekeik mentén, egy bizonyos területen szorosabban együttműködnek az Unió keretein kívül. Itt a föderalista és szupranacionalista elképzelések fulladnak kudarcba. Tagjaik száma lehet kevesebb vagy több az Unió tagjainak számától. Ezt az esetet az *h) ábra szemlélteti „l’ Europe á la carte”* néven. Kialakulhatnak kollektív hegemoniára törő ún. igazgatóság csoportok is az Unió alkotmányos és intézményi keretein kívül, melyek valószínűleg kisebb taglétszámú csoportok lennének. Ezt az opciót a *g) ábra mutatja „directorates”* néven. [Wessels és Umbach, 2005- 2009. 3-8. o.]

A többnyire negatív elképzelések ellenére léteznek pozitívabb alternatívák is az Unió jövőjével kapcsolatban, melyek szerint a bővítés és mélyítés kihívása tovább vezeti az Uniót egy nagyobb és szorosabb organizmus létrejöttéhez. A volt kommunista országoktól követelt a legnagyobb változást a csatlakozás. Demokratikus átalakulásra volt szükségük, számos belső reform meghozatalára a taggá váláshoz és ezek a

³¹ vicious spiral jelentése: ördögi spirál

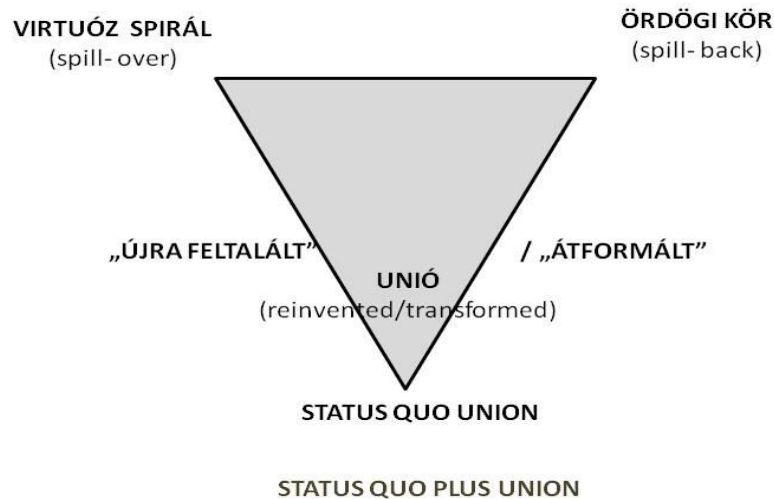
változások nem értek véget azután sem. Kihívást jelent, hogy amíg a volt tagországok a nacionalizmustól az internacionalizmus felé való változást szorgalmazzák, addig a rendszerváltás utáni államok épp ebben az időszakban élik újra nacionalizmusokat a szovjet blokk elnyomása után. A következő scenárió, a *spill over/ virtuous spiral*,³² melyet a b) ábra szemléltet. Eszerint a régi és új tagállamok közötti különbségek hamar el fognak tűnni a mélyítés által, mivel az szorosan kapcsolódik a bővítésekhez, egyik a másiktól következik lépcsőzetes folyamatként, és így felfelé ível a fejlődés.

Egy másik elgondolás szerint további bővítések nem lesznek, mert az Unió elérte a fejlődési határainak küszöbét, de ebből nem következik a hanyatlás, sokkal inkább stagnálás várható. Ezt a c) ábra szemlélteti „*status quo Union*” vagy „*linear enlargement strategy*” néven. Tehát a 2004/07- es csatlakozás után, ha lesznek is új tagfelvételek nem feltételez azok hatásaként az integráció mélyülését szorgalmazó hatásokat, maximum minimális intézményi fejlődést.

Az EU- CONSENT megnevez bizonyos kevésbé meghatározható scenáriókat, melyek régebbi elképzelésekből átalakultak, „újra feltalálódtak”, innen ered a név is: „*re- invented Union*”. Az EU- 27- nek ki kell alakítaniuk egy újfajta európai politikát figyelembe véve az új tagok helyzetét is. Lehet egészen új, váratlan intézményi és alkotmányos keretet kell öltetnie, sok féle variáció elképzelhető. Az eddigi scenáriókban észrevehető egy visszatérő elem, ha megfigyeljük a dilemmát a bővítés vagy mélyítés szükségességére – vagy csak tökéletes mélyítés – vonatkozólag: hogy ha az Unió felülkerekedik ezeken a nyomásokon, az csak a különféle formában megvalósuló rugalmasságának köszönhető. Az új évezred elején újra megjelentek olyan koncepciók, mint a *mag Európa* vagy a *variációs geometria* elképzelések. Ezeket az d) ill. e) ábrák mutatják. Ezekben fellelhető a dezintegráció veszélye és ugyanakkor a mélyítés lehetőségei is.

Ezekből a scenáriókból az EU- CONSENT a további kutatásai alatt négy, illetve egy hozzáadással öt scenáriókat emelt ki: a „*virtuous spiral/ spill over*”, a „*vicious spiral/ spill back*”, a „*reinvented/ transformed Union*” és a „*status quo Union*”-t kiegészítve a „*status quo plus Union*”- szal, melyet az alábbi ábra szemléltet. Ezt az öt scenáriókat mutatom be a továbbiakban még részletesebben.

³² virtuous spiral: erényes, virtuóz spirál

3. ábra Forrás: Gaby Umbach: Four Years Research on Deepening and Widening: Evidence, Explanation, Extrapolation, 2005- 2009. 66. o. alapján saját szerkesztés

A „virtuous spiral” továbbra is a legpozitívabb képet mutatja az EU jövőjét illetően. Egy olyan múltból eredő trendet vetít elénk, ami kölcsönösen megerősítve a bővítés és mélyítés egymásra hatását pozitív értelemben szemléli. Eszerint a bővítések mindig megerősítették az igényt az intézményi reformok meghozatalára, ami által továbbra is hatékonyan tud működni az Unió, kölcsönösen függve tehát a mélyítés folyamatától. Ezt az irányt megtartva jöhet létre az egyidejű bővítések és intézményi reformok által egy területileg egyre szélesebb és egyre integráltabb Unió, melyben a tagállamok többségének célja a politikai unió létrehozása, fenn kívánják tartani az Unió folyamatos fejlődését és tovább mélyíteni az integrációt. Ideálisan az új és régi tagállamok közötti különbségek eltűnnek és legitimizált, kiegyensúlyozott kormányzati rendszer alakul ki mind nemzeti, mind európai szinten, ezzel válva egyesített és megerősített globális aktorrá nemzetközi szinten. Ez az opció se nem a legkedveltebb, se nem a legkevésbé kedvelt scénáriók közé nem tartozik, ám a kutatások szerint ez által alakulhatna ki a legmegszilárdultabb demokrácia. A scénárió nem számol azzal a veszéllyel, hogy a további bővülés következtében az új tagok, új perspektívákat, érdekeket hozhatnak az Unió életébe, ezzel akár hosszabb időre is gátat szabva a mélyítésnek. Például a 2004/07- es bővítési hullám kihívása után következett a 2008- as

amero- európai hitelkrízis, mely meg is kérdőjelezte ennek a scenáriónak a realitását. Ahhoz, hogy ez a scenárió a valóságban is megállja a helyét, annak több szempontot is figyelembe kell venni, hogy a spill over hatás a kapcsolódó belső piaci területeken különböző mértékű, az összetartás a közös piachoz való alkalmazkodás az új tagállamok gazdasági szerkezetében mennyiben érvényesül, stb. Nem lehet általánosítani, de a spill over mechanizmusa nagyban függ a különböző interakcióktól és externáliáktól a tagállamok között. [Umbach, 2005- 2009. 29- 40. o.]

A második kiemelt scenárió a „vicious spiral”, mely negatív a jövővel kapcsolatosan kontrasztban az előzővel. Egy túlfeszült és túlerőltetett Európát ír le, mely a régi és új tagok különbségeiből fakad. Eszerint a bővítés és mélyítés kedvezőtlen hatással van az integrációs folyamatra, a bővítések krízisbe vezetnek az Uniót és visszafejlesztik a kialakult intézményi rendszert (spill back). A további bővítések csakis legatolhatják az intézményi és politikai fejlődést, de a teljes bukást sem jósolja a scenárió, csak egy konszolidáltabb demokráciát lát reálisnak, a szükséges reformok hiányában és látva az EU alkotmányos krízisét.

A harmadik scenárió a „reinvented/transformed Union”. Ez abból indul ki, hogy egy 27 tagú EU egészen mást jelent, mint az 50- es években megszületett hattagú közösség. Tehát az EU reagálva az oda- visszaható történések, a megváltozott és folyamatosan változó környezet, a kiterjesztett és kiterjesztés alatt lévő hatáskörök változására önmaga is egy átfarmálódott intézményi- és politikai szerkezetű rendszer lett. Sok új politika jött létre, melyek feltételeznek egy új döntéshozatali mechanizmust, amiben minden egyes tagállam „új” tagállammá válhat, újra induló, kezdő feltételek mellett. Ezt a scenáriót tartják a második legjobb opciónak az első után, de az EU- CONSENT tagjai nem erősítik meg azt az állításuk, hogy a további bővítések gyökeresen „újra feltalálnák” az Uniót, mint olyan, azonban azt lehetőnek tartják, hogy az „új taggá” válás független a tagság időtartamától és hosszú távon az egyenlővé válás megtörténhet. Azért is, mert az EU mélyítése és bővítése kivált szerződés reformokat és maga után von bizonyos mértékű átfarmálódást, de ezek több többnyire külső és belső dinamizmustól is függnék. A legtöbb esetben az átalakulás nem olyan radikális, mint ahogyan a scenárió elképzei, már csak azért sem, mert a régi tagállamok nem akarnak „újja” válni. A 2004/07- es csatlakozások kapcsán sem beszélhetünk rendkívül radikális átalakulásról ebben a tekintetben, ezért ez a scenárió egyelőre elméleti szinten mozoghat. [Ágh és Ferencz, 2006. 18- 23. o.]

A negyedik a legsemlegesebb álláspontot tükrözi a scenáriók közül. Ez a „status quo Union”, mely abból a feltételezésből indul ki, hogy az EU elérte határait politikailag és intézményileg egyaránt és stagnálás fog bekövetkezni. Tehát a mélyítési folyamatok és a bővítések is le fognak állni a 2004/07- es kör után és az EU úgymond „sodródik majd az árral”, nem törekszik az integráció további fejlesztésére. Ahhoz, hogy ez a scenárió megállja a helyét és hanyatlás se következzen be szüksége lenne stabilabb kapcsolatok kialakítására egymás között tagállami szinten, a döntéshozatal blokádok nélküli működésére, és a kohéziós politika stabilitására.

Az ötödik scenárió „status quo plus Union” kiegészítéseket és fejlesztéseket tartalmaz. Tulajdonképpen az előző négy scenárió kombinációja leginkább kiemelve a harmadik és negyedik scenárió szempontjait. Az EU- CONSENT tagjai ezt tartják a leginkább valószínűsíthető opciónak, tehát a „reinvented/transformed” és a „status quo Union”- t, ha kiegészítjük a spill over elemekkel a jövőre való tekintettel.

Összefoglalás

Az Európai Unió történeti fejlődése rávilágít arra, hogy az integráció elmélyítésének, fokozatos előrehaladásának folyamatát (mint például a közös piac szakaszos kibővítése) több tényező motiválta. Részben a kontinens azon félelme keltette életre, miszerint az Európai Unió gazdasági fejlődése elmarad az amerikai és ázsiai régiók mögött, másrészt a külső válsághelyzetek, a hidegháború ideje alatt egy újabb világháború kitörésétől való tartás. Mindezek mellett nem hagyhatóak figyelmen kívül a tagfelvételek hatásai sem a folyamatra. A dolgozatom gerincét képező részében az integráció fejlődését és a bővítési körök történetét tekintettem át, mellyel célom egy átfogó kép alkotása volt az integrációt előre vivő vertikális és horizontális folyamatokról. A bevezetésben feltett hangzatos kérdés, hogy a bővítés és mélyítés folyamata milyen kapcsolatban áll egymással továbbra is nehezen megválaszolható az ellentétes véleményeket figyelembe véve, de a történéseket végig tekintve elmondható, hogy a két folyamat leginkább egymást követve építi az integrációt párhuzamos és ellentétes elemekkel.

A következő egységben feltérképeztem megoszló nézeteket a mélyítés vagy bővítés kérdését illetően az Európai Unióban. A vélemények és érdekek megoszlanak a tagállamok között, azonban az általános vélekedés a bővítésekkel kapcsolatban, hogy a 2013- as horvát csatlakozás után az Uniónak szünetet kellene tartani a tagfelvételeket illetően, s az integráció elmélyítésére helyezni még inkább a hangsúlyt, s a leendő

nyugat- balkáni államokkal csak a szigorú csatlakozási feltételek teljesítése után szélesíteni az integrációt. Az Unió további kiterjesztésével kapcsolatos félelmek abból a nézetből fakadnak, hogy egyidejűleg nem lehet mélyíteni és bővíteni, s hogy a folyamat elért egy bizonyos pontot, ami után vitatott a további fejlődés. A kérdés, hogy Európa elérte- e határait nyitott maradt. A kialakult kétsebességes Európa mutatja a leginkább valós helyzetet arról, jelenleg hol és merre is tart az Unió. A rugalmasságnak köszönhetően az Európai Unió egyik nagy kihívást jelentő akadályát eddig sikerült áthidalnia: a megnövekedett taglétszámmal való megbirkózást a további működőképesség érdekében. Viszont az a tény, hogy az egymással szorosabb együttműködésre lépő tagállamok olyan mértékben előre haladhatnak, hogy a fejletlenebb jelenlegi és leendő újonnan csatlakozott országok nem tudnak kellő mértékben felzárkózni hozzájuk, valós veszélyt rejt magában.

Végezetül a vizsgált scenáriók megmutatták mind az Európai Unió jövőjével kapcsolatos kialakult negatív elgondolásokat, hogy az integráció további fejlődése magában hordozza a széthullás kockázatát, mind a pozitív elképzeléseket, melyek kombinációja – a „reinvented” és „status quo Union” – egy biztatóbb képet fest elénk. Személyes véleményem az utóbb említett nézethez áll közel, hisz az integráció történetének tapasztalatai bizakodásra adnak okot, mivel a krízishelyzetekben mindig megmutatkozott az európai államok együttműködési képessége, mert rájöttek, hogy az akadályok ellen együttes összefogással könnyebb küzdeniük.

Dolgozatomban idáig érkeztem a mélyítés és bővítés kérdéskörének feltárása folyamán, melyet a jövőt illető elemekkel tarkítottam. A két folyamat ellentétének és párhuzamának, valamint – azt hiszem, joggal mondhatom – lépcsőzetességének további vizsgálata egy nagyon sokrétű és mély kutatásokat igénylő kérdés politikai, társadalmi és gazdasági tekintetben egyaránt. Elkövetkezendő tanulmányaim során elképzelhetőnek tartom, hogy valamely területet egy időszakban megvizsgálva részletesebben szemügyre vegyek és az által konkrétabb következtetéseket levonva világítsak rá e két ellentétes nézeteket keltő folyamat sajátosságaira.

Nyomtatott források

Ágh Attila (2006): Eastern enlargement and the future of the EU27: Eu foreign policy in a global world, Budapest, 'Together for Europe' Research Centre of the Hungarian Academy of Science

Ágh Attila és Ferencz Alexandra (szerk. 2006): Deepening and Widening in an Enlarged Europe: The Impact of the Eastern Enlargement, Budapest, 'Together for Europe' Research Centre of the Hungarian Academy of Science

Arató Krisztina- Koller Boglárka (2009): Európa Utazása, Budapest, Gondolat Kiadó

Badie Bertrand- Smouts, Marie Claude (1998): A visszájára forduló világ. A nemzetközi szintér szociológiája. Budapest, **Aula Kiadó**, 190. o.

Balázs Péter (1996): Az európai Unió külkapcsolatai és Magyarország, Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 281. o.

Balázs Péter (2003): Európai egyesülés és modernizáció, Budapest, **Osiris Kiadó**

Blahó András (2007): Európai integrációs alapismeretek, Budapest, **Aula Kiadó**

Giandomenico Majone (2005): Dilemmas of European Integration, New York, **Oxford University Press**, 1-22. o.

Ellison David L. (2005): Divide and conquer: the EU enlargement's successful conclusion? Budapest, Hungarian Academy of Sciences, Institute for World Economics

Hill C. (2000): The Geo- political Implications of Enlargement – EUI working paper, RSC, No. 2000/30.

Horváth Jenő (2003): Az európai integráció története 1945 – 2002, Budapest, **Osiris Kiadó**, 21. 40. o.

Horváth Zoltán (2011): Kézikönyv az Európai Unióról, Budapest, **HVGORAC Lap- és Könyvkiadó Kft.**

Kiss Éva (2005): Európai Unió a XXI. század elején, Budapest, **Akadémia Kiadó**

Novák Tamás és Szemlér Tamás (szerk. 2007): Kelet- Európa tanulmányok, Budapest, MTA VKI, 53- 71. o.

Internetes források

Adebahr Cornelius (2007): The Debates Goes On: Widening vs. deepening- Europe between Enlargements, **Forrás:** <http://www.efsp.eu/docs/517ACG-OccPaper.pdf>
(Utolsó letöltés ideje: 2012.11. 04.)

A Fehér könyv, részlet a Fehér könyvből, **Forrás:** <http://www.eduport.hu/eu/oktatas/j50.html>
(Utolsó letöltés ideje: 2012.11.04.)

Bain Keith: Widening and/or Deepening: Some General Questions regarding future EU developments **Forrás:** <http://homepages.uel.ac.uk/K.Bain/enlargement.pdf>
(Utolsó letöltés ideje: 2012. 10.22.)

Bóka Éva: Az európai egység gondolat politikai eszméitörténete 171-172. o. **Forrás:** http://www.ivan-herman.net/Eva/Textbooks_Articles/Tananyag.pdf
(Utolsó letöltés ideje: 2012.11.11.)

Christian Noyer (2000): How to combine a deepening and widening of the European Union, Oxford University tartott előadás írott anyaga, 2000.11.20. **Forrás:** <http://www.bis.org/review/r001128d.pdf>
(Utolsó letöltés ideje: 2012.11.16.)

Dinan Desmond (2005): Ever Closer Union, An Introduction to European Integration, Boulder, Lynne Rienner Publishers, **Forrás:** <https://www.rienna.com/uploads/47e029fe2f724.pdf>
(Utolsó letöltés ideje: 2012.11.08.)

Erik Berglof, Mike Burkart, Guido Friebe, Elena Paltseva (2008): Widening and Deepening: Reforming the European Union 133 – 137. o. **Forrás:** <http://www.aeaweb.org/articles.php?doi=10.1257/aer.98.2.133>
(Utolsó letöltés ideje: 2012.11.15.)

Európai Parlamenti szemle (2006): A bővítés-mélyítés vita az EU-ban **Forrás:** <http://www.corvinusembassy.com/ep/index.php?page=7&corvina=7&level=3&content=54>

(Utolsó letöltés ideje: 2012.11.11.)

EU enlargement policy strategy: consolidation, conditionality, communication, 2005. 11.09. (summary) **Forrás:** http://www.eu-un.europa.eu/articles/en/article_5269_en.htm
(Utolsó letöltés ideje: 2012.11.15.)

EU vonal: Regionális politika, strukturális és kohéziós alapok, **Forrás:** http://www.euvonal.hu/index.php?op=kozossegi_politikak&id=15
(Utolsó frissítés: 2012.04.19., Utolsó letöltés ideje: 2012.11.04.)

Törökország: az Ankarai megállapodástól a csatlakozási tárgyalásokig, **Forrás:** http://www.euvonal.hu/index.php?op=csatlakozas_csatlakozasdokumentumok&id=19
(Utoljára frissítve: 2012.04.11., Utolsó letöltés ideje: 2012.11.13.)

Mit jelent a tagállamok megerősített együttműködése? **Forrás:** http://www.euvonal.hu/index.php?op=kerdesvalasz_reszletes&kerdes_valasz_id=1639
(Utolsó letöltés ideje: 2012.11.12.)

Gács János (2005): A lisszaboni folyamat – egy hosszú távú stratégia rejtélyei, elméleti problémái és gyakorlati nehézségei, Közgazdasági Szemle, LII. évf., 2005. március (205–230. o.) **Forrás:** <http://epa.oszk.hu/00000/00017/00113/pdf/01gacs.pdf>
(Utolsó letöltés ideje: 2012.11.18.)

Lőrinczné Bencze Edit (2009): Az Európai Unió bővítései az integrációs elméletek tükrében, Európa Tükör XIV. évf. 7-8. szám, 69- 89. o. **Forrás:** http://www.kulugyminiszterium.hu/NR/rdonlyres/55DF9B19-617D-4784-B07B-AB2F7F2E94CF/0/europai_tukor_20090708.pdf
(Utolsó letöltés ideje: 2012.10.30.)

Lőrinczné Bencze Edit (2009): Az Európai Unió bővítési politikájának elmélete és gyakorlata Horvátország példáján, Kitekintő, Tér és Társadalom 23. évf. 2009/1 133-156. o. **Forrás:** http://epa.oszk.hu/02200/02251/00034/pdf/EPA02251_Ter_es_tarsadalom2438.pdf
(Utolsó letöltés ideje: 2012.10.21.)

Ludlow Peter (2004): Bővítés után: nem fenyegeti az ellehetetlenülés az Európai Uniót, interjú, 2004. május 3. **Forrás:** <http://www.bruinfo.hu/cikk/20040503-bovites-utan-nem-fenyegeti-az-ellehetetlenules-veszelye-az-europai-uniot.html>
(Utolsó letöltés ideje: 2012.11.13.)

Lisszaboni Szerződés, Az Európai Unió Hivatalos lapja, C 306, 2007. december 17.
Forrás: http://europa.eu/lisbon_treaty/full_text/index_hu.htm
(Utolsó letöltés ideje: 2012.10.24.)

MTI: Merkel: kétsebességes Európa épül, HVG. HU/ GAZDASÁG, 2012.07.07.
http://hvg.hu/gazdasag/20120607_merkel_ketsebesseges_europa
(Utolsó letöltés ideje: 2012.11.14.)

Palánkai Tibor (2003): Az európai integráció, II. szemeszter, 2003.03.03. előadás,
Forrás: <http://mindentudas.hu/elodasok-cikkek/item/51-eur%C3%B3pai-integr%C3%A1ci%C3%B3.html>
(Utolsó letöltés ideje: 2012.10.08.)

R. Pfetsch Frank: The Dilemma of Widening and Deepening of the EU, Summary
Forrás: <http://www.ipw.uniheidelberg.de/personen/pfetsch/Slubice%20Dilemma%20of%20Widening%20and%20Deepening.pdf>
(Utolsó letöltés ideje: 2012.10.27.)

Szalay Szabolcs (2012): Hamarosan Montenegró is EU tag lehet? **Forrás:** http://kitekinto.hu/europa/2012/07/03/hamarosan_montenegro_is_eu-tag_lehet
(Utolsó letöltés ideje: 2012.11.13)

Szerződés az Európai Unióról, **Forrás:** <http://www.hhrf.org/hhrf/index.php?oldal=205>
(Utolsó letöltés ideje: 2012.11.08.)

Umbach Gaby (2005- 2009): Four Years of Research on EU Deepening and Widening: Evidence, Explanation, Extrapolation **Forrás:** <http://www.eu-consent.net/content.asp?ContentId=1857>
(Utolsó letöltés ideje: 2012.11.07.)

Wim Kok (2004): Facing the Challenge: The Lisbon Strategy for Growth and Enlargement: Report of the High Level Group, 17. o

Forrás:http://ec.europa.eu/research/evaluations/pdf/archive/fp6evidencebase/evaluation_studies_and_reports/evaluation_studies_and_reports_2004/the_lisbon_strategy_for_growth_and_employment_report_from_the_high_level_group.pdf

(Utolsó letöltés ideje: 2012.10.29.)

Wessels Wolfgang, Umbach Gaby (2005 – 2009): Analysis and Assessment from a Discovery Tour of the European Union, Wider Europe – Deeper Europe? **Forrás:**

<http://www.eu-consent.net/content.asp?ContentId=1858>

(Utolsó letöltés ideje: 2012. 11. 06.)